

RATNA ŠTETA PROUZROČENA TERORISTIČKIM AKTOM

Mr. sc. Jasna Brežanski, sutkinja
Vrhovni sud Republike Hrvatske
Zagreb

UDK: 341.384::323.285
347.512.3::323.285
Ur.: 9. siječnja 2006.
Pr.: 2. veljače 2006.
Stručni članak

U radu se govori o ratnoj šteti prouzročenoj terorističkim aktom, s obzirom na potrebu razgraničenja te štete od one prouzročene terorističkim aktom, a koja nema karakter ratne štete. S tim u svezi razmatra se pitanje pojmovnog određenja ratne štete i terorističkog akta. Posebno se razmatra pitanje odgovornosti i popravljanja ratne štete u svezi s pravnim učincima nastalih šteta. Naglasak je i na stajalištima sudske prakse zauzetim prilikom odlučivanja o tim pitanjima.

Ključne riječi: ratna šteta, teroristički akt.

I. Uvod

Agresija na Republiku Hrvatsku i višegodišnja ratna zbivanja nanijela su mnogostruke štete Republici Hrvatskoj i njezinim fizičkim i pravnim osobama. U svezi s tim javilo se niz specifičnih pitanja od kojih među najznačajnija ubrajamo ona koja se tiču tih šteta, odgovornosti za nastalu štetu i popravljanja te štete.

Znatan dio nastale štete ima karakter ratne štete, a kao štetna radnja kojom je prouzročena ratna šteta javljaju se i različiti oblici akata terora i nasilja.

U teoriji i sudskoj praksi nije bilo sporno da ratna šteta može biti prouzročena aktom koji po svojim pojavnim oblicima ima značajke terorističkog akta. Međutim, kako nije svaka šteta prouzročena takvim aktom ratna šteta, u praksi se postavilo pitanje razgraničenja između šteta prouzročenih terorističkim aktom koje imaju karakter ratne štete i onih koje to nisu, iako su, također, prouzročene terorističkim aktom. Ovisno o tom razgraničenju različiti su bili učinci u svezi s odgovornošću za štetu i s pravom oštećenog na naknadu štete.

Pitanje razgraničenja javlja se posebno iz razloga, što su se teroristički akti javljali istovremeno, odnosno u prostoru i vremenu ratnih zbivanja u Hrvatskoj kad svaka šteta može imati karakter ratne štete, ali naravno nisu sve nastale štete ratne štete.¹

Navedena pitanja u okviru ovog rada razmatramo sa stajališta propisa koji su na snazi u Republici Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na sudsku praksu koja se bavila tim pitanjima i izjašnjavala o spornim situacijama i slučajevima.

U primjeni propisa prvenstveni je naglasak na posebnim zakonima koji su doneseni 2003. godine jer neposredno uređuju ili su od bitnog utjecaja za tu materiju. To su Zakon o odgovornosti za štetu Republike Hrvatske uzrokovane od pripadnika hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga tijekom Domovinskog rata (NN, broj 117/03., dalje: Zakon o odgovornosti za štetu RH) i Zakon o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata (NN, broj 117/03., dalje: Zakon o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata).

Smatramo, međutim, nužnim osvrnuti se i na razdoblje koje je prethodilo donošenju navedenih posebnih zakona, kako s obzirom na tada postojeće zakonsko uređenje tako i s obzirom na sudsku praksu koja je, u nedostatku posebnog zakonskog uređenja, zauzimala stajališta o nizu značajnih pitanja koja su se stajališta pokazala aktualnim i primjenjivim i u okviru sadašnjeg zakonskog uređenja ratne štete i štete prouzročene terorističkim aktom.

U svezi sa specifičnim pitanjima ratne štete prouzročene terorističkim aktom nužno je prethodno razmotriti pojam i karakteristike ratne štete kao i pojam i karakteristike terorističkog akta i šteta prouzročenih takvim aktom, s težištem na ispitivanju prirode štetne radnje, o čemu govorimo nastavno.

II. Pojmovno određenje ratne štete

II.1. Do donošenja Zakona o odgovornosti za štetu RH, koji je stupio na snagu 31. srpnja 2003. istovremeno sa Zakonom o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata, općim propisima važećim u Republici Hrvatskoj, a tu prvenstveno mislimo na Zakon o obveznim odnosima kako prema dosadašnjim odredbama (NN, broj 53/91., 73/91., 111/93., 3/94., 107/95., 7/96., 91/96., 112/99., 88/01.) tako i prema odredbama novog istoimenog Zakona (NN, broj 35/05) – dalje: Zakon o obveznim odnosima ili ZOO uz pojedine članke²) nisu sadržavali odredbe o ratnoj šteti u smislu, moglo bi

¹ Petar Klarić: “Ratna šteta i štete nastale zbog akata nasilja ili terora te prilikom javnih demonstracija”, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva, 1999., str. 60.

² Članci navedeni u ovom radu odnose se na dosadašnji Zakon o obveznim odnosima koji je i nadalje u primjeni, budući da se novi Zakon o obveznim odnosima primjenjuje od 1. siječnja 2006.

se reći, općeg pojma ratne štete, o odgovornosti za ratnu štetu i naknadi te štete.

U hrvatskom zakonodavstvu postoje, međutim, propisi koji u okviru predmeta svog reguliranja, što posebno naglašavamo, sadrže odredbe o ratnoj šteti, bilo da izričito utvrđuju ratnu štetu i određuju njezin pojam ili uređuju odnose u svezi s pojedinim oblicima ratne štete, ne određujući njezin pojam, ili se ratnom štetom bave, iako je izrijeком ne spominju.

Tako npr: Zakon o utvrđivanju ratne štete (NN, broj 61/91., 70/91.) i Uputstvo za primjenu Zakona o utvrđivanju ratne štete (NN, broj 54/93.) sadrže izričite odredbe koje određuju pojam ratne štete, Međutim, treba uzeti u obzir da je citirani Zakon donesen s ciljem da se popiše i procijeni ratna šteta učinjena Republici Hrvatskoj, njezinim fizičkim i pravnim osobama u svezi s neprijateljstvima te ratnim operacijama koje se protiv nje vode od 15. kolovoza 1990. do njihova prestanka (čl. 1.)³, pa je u skladu s tom svrhom određen i pojam ratne štete.

Spominjemo, nadalje, i niz propisa koji se svrstavaju u skupinu onih kojima se uređuju različiti oblici popravljjanja štete (to je npr. Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata - NN, broj 86/92.-pročišćeni tekst, 27/93., 58/93., 2/94., 76/94., 108/95., 108/96., 82/01.; Zakon o obnovi - NN, broj 24/96., 54/96., 8/96.; Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji - NN, broj 94/01., 122/02., 114/04.).

Važnost pitanja vezanih uz ratnu štetu, osim na području upravnog prava i u svezi s izvanugovornom odgovornošću za štetu, došla je do izražaja i na području ugovornih odnosa.

Zakon o obveznim odnosima u odredbama koje se odnose na ugovor o osiguranju, sadrži i odredbe (čl. 931. ZOO-a – sada čl. 955. novog Zakona i čl. 952. ZOO-a – sada čl. 976. novog Zakona) o odgovornosti osiguratelja za štetu prouzrokovane ratnim operacijama i pobunama. Ne daje pri tome definiciju tih pojmova, kao što ne daje ni definiciju ratne štete općenito. Stoga se i u njegovoj primjeni postavilo pitanje razgraničenja šteta koje se mogu smatrati posljedicom tih događaja od onih koje to nisu.

Odredbe o tome sadrže i posebni zakoni za neka druga područja (npr. na području pomorskog prava), međutim, oni nisu predmet razmatranja u okviru ovog rada.

Prilikom donošenja Zakona o odgovornosti za štetu RH u obrazloženju⁴ je, između ostalog, navedeno “da je agresija na Republiku Hrvatsku aktualizirala potrebu preciznog normativnog uređivanja problematike ratne štete, u svrhu njezina jasnog razgraničenja od šteta sličnih pojava oblika uzrokovanih klasičnim građanskim deliktom, terorističkim aktom ili pak

³ Petar Klarić: “Ratna šteta i štete nastale zbog akata nasilja ili terora te prilikom javnih demonstracija”, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Organizator, 1994. (dalje: P. Klarić, op. cit.) str. 67.

⁴ Konačni prijedlog Zakona o odgovornosti za štetu Republike Hrvatske (dalje: Konačni prijedlog Zakona), obrazloženje str. 2.

onim štetnim radnjama vojnih osoba počinjenih tijekom vremenskog razdoblja rata koje, međutim, nisu posljedica ratnog čina (ratnih operacija, ratnih djelovanja ili neprijateljstava), a niti su u izravnoj uzročnoj vezi s ratom.”

S pravom se ističe da su se navedena pitanja vezana uz ratnu štetu reflektirala kako u pravnoj teoriji tako i u praksi svih triju vlasti – zakonodavne, sudbene i upravne.⁵

II.2. Posebnost materije vezane uz ratnu štetu je i u tome,⁶ što se ističe i u Konačnom prijedlogu Zakona o odgovornosti za štetu Republike Hrvatske (dalje: Konačni prijedlog Zakona), da je ona predmet uređivanja kako pravila međunarodnog prava tako i pravila unutarnjeg prava.

Već smo uvodno istaknuli da je u ovom radu težište na propisima na snazi u Republici Hrvatskoj, dakle na unutarnjem pravu. Na pravila međunarodnog prava osvrnut ćemo se u mjeri u kojoj je to smatrao potrebnim i zakonodavac prilikom donošenja Zakona o odgovornosti za štetu RH, radi boljeg razumijevanja kriterija kojima se rukovodio i koncepcije koju je prihvatio.

U svezi s pitanjem pojmovnog određenja ratne štete gotovo uvijek postavlja se i pitanje definicije ratne štete.

Pravila međunarodnog prava ne daju definiciju ratne štete.⁷

Prema odredbama Zakona o odgovornosti za štetu RH, (članak 3. st. 1.) ratnom štetom u smislu tog Zakona smatra se *osobito*:

– šteta uzrokovana za vrijeme i na prostoru odvijanja vojnih akcija svim sredstvima i oblicima ratnih borbenih djelovanja (bombardiranje, granatiranje, mitraljiranje, eksplozije, miniranje, pokreti trupa i sl.),

– šteta od izravne i konkretne vojne koristi ako je, s obzirom na vrijeme i mjesto izvršenja u izravnoj i neposrednoj funkciji vojnih operacija, i to posebice:

a) šteta nastala kao izravna posljedica bilo koje zaštitne ili pripremne mjere nadležnih vojnih vlasti poduzete s ciljem otklanjanja, odnosno sprječavanja izvršenja bilo kojega neprijateljskog napada,

b) šteta nastala kao izravna posljedica zaštitnih ili pripremnih mjera nadležnih vojnih vlasti poduzetih u očekivanju neprijateljske akcije (radovi na zemljištu, oduzimanje pokretnina, zauzimanje nekretnina i sl.),

c) šteta nastala kao izravna posljedica mjera poduzetih s ciljem sprječavanja širenja ili ublažavanja posljedica štete opisane u podstavku 1. ovoga stavka,

– šteta koja je po svojim učincima, te konkretnim okolnostima vremena i mjesta počinjenja štetne radnje, izravno izazvana ratnim stanjem i nepo-

⁵ P. Klarić, op. cit., str. 59.

⁶ P. Klarić, op. cit. str. 59.

⁷ P. Klarić, op. cit. str. 63.; Srećko Jelinić: “O naknadi štete prouzročenoj ratnim operacijama” *Zakornost* (46) 1992. (dalje: S. Jelinić, op. cit.), str. 1339.

sredno se nadovezuje na ratne operacije (izravne posljedice ratnih događaja u svezi s neredima, metežom, panikom, evakuacijom i sličnim zbivanjima neposredno nakon poduzetih ratnih operacija).

Radi se, dakle, o afirmativnom određenju, primjerice navedenih šteta, koje se "osobito" smatraju ratnom štetom. Iz takvog zakonskog uređenja nedvojbeno proizlazi mogućnost da se i u drugim slučajevima utvrdi da nastala šteta ima karakter ratne štete.⁸

Takav pristup u svezi s određivanjem pojma ratne štete ne smatramo nedostatkom Zakona o odgovornosti za štetu RH, iako ima i takvih mišljenja, za razliku od onih koji smatraju da je upravo takav način definiranja ratne štete bio nužan s obzirom na prirodu stvari odnosno na različitost mogućih situacija.⁹

Neovisno o tome što će, s obzirom na takve zakonske odredbe, sudska praksa i nakon stupanja na snagu Zakona o odgovornosti za štetu RH, kao što je to činila i ranije, u nizu pojedinih slučajeva morati odlučivati radi li se o ratnoj šteti ili ne, suglasni smo s mišljenjem da će smjernice koje u svezi s time postavlja navedeni Zakon¹⁰ biti od odlučujuće važnosti i koristi prilikom odlučivanja o tom pitanju.

Opisanim definiranjem ratne štete zakonodavac upućuje na moderna shvaćanja komparativnog zakonodavstva, a što je smatrao potrebnim naglasiti i u obrazloženju Konačnog prijedloga Zakona u kojem ističe:

"Komparativno pravo i pravna teorija, pri definiranju pojma ratne štete, odlučujućom okolnošću smatra prirodu štetne radnje kojom je ova šteta prouzročena. Ratnom štetom kvalificira se samo ona šteta koja je posljedica nekog ratnog čina ili je u izravnoj vezi s ratom. Pri tome se posebno izdvajaju ratne štete u užem smislu ili direktne ratne štete. To su štete koje nastaju kao posljedica korištenja sredstvima i metodama kojima se izvode ratne operacije kao što su bombardiranja, pokreti trupa, granatiranja itd. To su dakle štete prouzročene od ratnih operacija, odnosno ratnih djelovanja ili neprijateljstava. Ostale ratne štete, dakle one koje nisu prouzročene ratnim činom u spomenutom značenju, moraju biti u izravnoj uzročnoj vezi s ratom. Uzročna veza se mora dokazati u svakom konkretnom slučaju, pri čemu ona ne smije biti previše udaljena ili spekulativna."

Bitne odrednice navedenog shvaćanja i dosega njegove primjene su, dakle, sljedeće:

a) Priroda *štetne radnje* kojom je šteta prouzročena odlučujuća je okolnost za kvalifikaciju pojma ratne štete.¹¹

Takvo stajalište zauzima, a zauzimala je već i ranija sudska praksa.

Tako npr. prema odluci Vrhovnog suda Republike Hrvatske (dalje: Vrhovni sud RH ili VSRH uz pojedine odluke), Rev 2366/1995. od 20. veljače

⁸ Zrinko Zrilić: "Odgovornost za ratnu štetu i štetu nastalu uslijed terorističkog akta" Hrvatska pravna revija br. 3., Inženjerski biro Zagreb (dalje: Z. Zrilić, op. cit.), str. 15.

⁹ Z. Zrilić, op. cit. str. 16.

¹⁰ Z. Zrilić, op. cit. str. 16.

¹¹ P. Klarić, op. cit. str. 65.

1997., (objavljena u Izboru odluka broj 1/1997. sent. 17) u obrazloženju koje se, između ostalog navodi: “dakle, odlučujuća okolnost na osnovi koje određenu štetu možemo kvalificirati ratnom, priroda je štetne radnje kojom je prouzročena.”

Isto tako i odluka Vrhovnog suda RH, Rev 197/2001. od 10. veljače 2004.

b) Ratnom štetom kvalificira se samo ona šteta koja je posljedica nekog *ratnog čina* ili je u *uzročnoj vezi s ratom*. S obzirom na karakter štetne radnje i intenzitet uzročne veze razlikuju se, dakle:

1) ratne štete *uzrokovane ratnim činom*, koje čine skupinu ratnih šteta u užem smislu ili direktne ratne štete.¹²

S obzirom na određenje pojma ratnog čina takvim se štetama smatraju štete koje nastaju kao posljedica “korištenja sredstvima i metodama kojima se izvode ratne operacije” (kao što su bombardiranje, pokreti trupa, granatiranje, miniranje), dakle odnosne štete, koje su prouzročene ratnim operacijama, odnosno ratnim djelovanjima ili neprijateljstvima.¹³

Budući da je za određenje navedenih ratnih šteta u užem smislu odlučujuće pitanje određenja pojma ratnog čina, zakonodavac u obrazloženju Konačnog prijedloga Zakona smatra potrebnim naglasiti da je moderno komparativno zakonodavstvo, a i pravna doktrina napustila prvotnu klasičnu koncepciju koja je ratnim činom smatrala samo ono djelovanje izravno povezano s borbenim sukobom, i to samo ako je do štete došlo za vrijeme trajanja vojne akcije i u granicama prostora na kojem se ta akcija odvijala (vojišna prostorija).

Prema modernim shvaćanjima (tzv. teorija ratnog čina na osnovi asimilacije) u pojam ratnog čina ulaze sve one radnje i događaji koji, premda u uskoj vezi s ratom, ipak nemaju izravnu vezu s pojedinim vojnim operacijama, nego se izjednačuju s ratnim činom po svojim učincima odnosno po općim okolnostima vremena i prostora određenog ratnim stanjem. Posebice se u tom kontekstu podrazumijevaju djelovanja izravno izazvana neredima i dezorganizacijom kao posljedicama ratnih događaja. Riječ je o inače deliktним ponašanjima koja prate pojave meteža, panike, egzodusa ili evakuacije, a smatra ih se ratnim činom ne po njihovom unutrašnjem karakteru, nego na osnovi općih okolnosti vremena i mjesta u kojima su ostvarena.

2) *ostale ratne štete*, što znači one ratne štete koje nisu prouzročene ratnim činom (u naprijed izloženom značenju pod a1), ali moraju biti u *izravnoj uzročnoj vezi s ratom*.

Uzročnu vezu s ratom treba dokazati u svakom konkretnom slučaju, pri čemu ona ne smije biti previše udaljena.

¹² P. Klarić, op. cit. str. 65.

¹³ Obrazloženje Konačnog prijedloga Zakona, str. 2.

c) *Vrijeme i prostor* nastanka štete važni su elementi za određivanje ratne štete.

Vremensko razdoblje koje je obuhvatio Zakon o odgovornosti za štetu RH, u svezi s predmetom svog reguliranja, ne ograničava mogućnost da se izvan okvira predmeta tog Zakona kao ratne štete obuhvate i one štete nastale izvan tih vremenskih granica.

U tom smislu suglasni smo s mišljenjem da je kao ratne štete potrebno obuhvatiti one štete koje su nastupile za vrijeme trajanja rata kao i one koje su nastale nakon okončanja ratnih operacija, a čija je pojava i nastanak u izravnoj uzročno-posljedičnoj vezi s odvijanjem rata¹⁴, a isto bi se moglo zaključiti i za štete vezane uz događaje koji su prethodili ratnim događanjima.

Prema odluci Rev 1410/2000. od 10. rujna 2003., “ocijenjeno je da se radi o ratnoj šteti kad je oštećeni ozlijeđen eksplozijom mine postavljene na prostoru na kojem su se ranije odvijale ratne operacije, a koju su postavile nadležne vojne vlasti s ciljem sprječavanja neprijateljskog napada.”

Prostor uzrokovanja štete od bitnog je utjecaja na određenje ratne štete i najčešće sastavni dio kvalifikacije ratne štete, što proizlazi iz citiranih zakonskih odredaba Zakona o određivanju pojedinih slučajeva ratne štete i o presumpciji postojanja ratne štete (čl. 3. st. 1. i 2. Zakona o odgovornosti za štetu RH), a izričito to naglašava i zakonodavac u obrazloženju uz Konačni prijedlog Zakona, kako smo to već izložili u toč. b).

Podsjećamo s tim u svezi na napuštanje koncepcije koja je ratni čin vezivala za granice prostora na kojem se ta akcija odvijala, već se naprotiv obuhvaća vrijeme i prostor koje određuje ratno stanje.¹⁵

Sve izloženo treba, dakle, imati na umu i kad se radi o ratnim štetama prouzročenim ratnim činom i kad se radi o ostalim ratnim štetama koje nisu prouzročene ratnim činom, ali su u izravnoj uzročnoj vezi s ratom.

U više odluka Vrhovnog suda RH izražen je stav da se može raditi o šteti uzrokovanoj “ratnim operacijama ili pobunama”, iako se u vrijeme štetnog događaja na tom području nisu vodile ratne operacije.

Navodimo razloge odluke Rev 3503/1993. od 29. studenog 1995., (objavljena u “Izboru odluka” 1/1996 sent. 67) u kojima se između ostalog navodi: “po ocjeni ovog revizijskog suda, “ratnim operacijama ili pobunama” iz citirane zakonske odredbe treba smatrati i sve one aktivnosti što su nesumnjivo i neposredno, za trajanja rata ili pobune, izazvane ratom ili pobunom, zbog čega se ne bi mogao prihvatiti kao pravilan zaključak nižestupanjskih sudova da se ne radi o šteti prouzrokovanoj ratnim operacijama ili pobunom, jer da iz provedenih dokaza ne proizlazi da su se u vrijeme štetnog događaja na području grada V. vodile ratne operacije ili da bi došlo do pobuna.”

¹⁴ S. Jelinić, op. cit. str. 1338 – 1340.

¹⁵ Obrazloženje Konačnog prijedloga Zakona, str. 3.

Iako je u ovoj odluci u primjeni čl. 931. ZOO-a koji se odnosi na ugovor o osiguranju, izraženo stajalište primjenjivalo se i u slučajevima izvanugovorne odgovornosti za štetu.

Sudska praksa nije, međutim, uvijek bila ujednačena, što će se vidjeti iz pojedinih odluka koje citiramo u daljnjem tekstu.

d) Zakon o odgovornosti za štetu RH u okviru *predmeta* svog reguliranja, u smislu svega izloženog, daje za ratnu štetu odnosno za njezino pojmovno određenje razrađene odrednice, obuhvaćajući i razlikujući pri tome ratne štete koje su posljedica ratnog čina i ostale ratne štete koje su u izravnoj uzročnoj vezi s ratnim operacijama odnosno, ratnim djelovanjima i neprijateljstvima, opisujući primjerice one štete koje se osobito smatraju ratnim štetama.

Međutim, u primjeni citiranog Zakona, odnosno u ocjeni domašaja njegovih odredaba treba imati na umu upravo to da je prema čl. 1. Zakona predmet njegovog uređenja odgovornost za štetu koju su uzrokovali:

- pripadnici hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga,
- u vojnoj ili redarstvenoj službi ili u svezi s obavljanjem vojne ili redarstvene službe,
- tijekom Domovinskog rata od 17. kolovoza 1990. do 30. lipnja 1996. godine.

Prema čl. 2 istog Zakona Republika Hrvatska po općim pravilima o odgovornosti za štetu odgovara samo za onu štetu iz čl. 1. ovoga Zakona koja nema karakter ratne štete. U praksi to znači da se odštetni zahtjevi mogu odnositi na štete ili na ratne štete koje nisu obuhvaćene predmetom reguliranja Zakona o odgovornosti za štetu RH. Npr. štete koje su počinili pripadnici hrvatskih oružanih i redarstvenih snaga, ali ne u vojnoj ili redarstvenoj službi ili u svezi s obavljanjem te službe, zatim one ratne štete na koje se citirani Zakon ne odnosi s obzirom na predmet svog reguliranja, npr. ratne štete počinjene djelovanjem neprijateljskih snaga.

Međutim, neovisno o izloženom, opće odrednice Zakona o odgovornosti za štetu RH glede pojmovnog određenja ratne štete, načelno, mogu imati širu primjenu na području izvanugovorne odgovornosti za ratnu štetu, vodeći pri tom računa o okolnostima svakog konkretnog slučaja, a naročito o specifičnim pretpostavkama odgovornosti.

II.3. Već smo uvodno istaknuli da se niz propisa u Republici Hrvatskoj svrstava u skupinu propisa kojima se uređuju različiti oblici popravljivanja ratne štete (npr. Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, Zakon o obnovi, Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji).

Autori kao i sudska praksa suglasni su pri tome u stajalištu koje izražava i odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev 197/2001. od 10. veljače 2004., a prema kojem “da bi se osiguralo obeštećenje pojedinaca ili pravnih

osoba za pretrpljenu ratnu štetu posebnim propisima ustanovljava se autonoman sustav popravljivanja štete koji ovisi prvenstveno o mogućnostima države”.

Što se tiče pojma ratne štete, navedeni propisi ne govore izričito o tome, iako nesumnjivo obuhvaćaju događaje čije se posljedice odnosno šteta uzrokovana takvim događajima kvalificira kao ratna šteta. Karakteristično je za većinu navedenih propisa da sadrže razrađene odredbe glede štetne radnje,¹⁶ pa i na taj način određuju pojam ratne štete.

Treba, međutim, imati na umu da te pojmove treba tumačiti u svezi s predmetom reguliranja pojedinih zakona jer je to nesumnjivo bio i odlučujući motiv kojim se rukovodio zakonodavac npr. u zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, hrvatskih branitelja, o pravu na obnovu i dr.

U primjeni navedenih propisa tijela koja odlučuju o kvalifikaciji pojedinih događaja (bilo upravna bilo sudovi) zadiru time i u pojam ratne štete.

Tako je u primjeni Zakona o obnovi (čl. 4. st. 1.) Upravni sud Republike Hrvatske (dalje: Upravni sud RH), zauzeo sljedeća stajališta:

“Ukoliko je šteta na objektu nastala uslijed terorističkog čina, objekt ne podliježe obnovi sukladno Zakonu o obnovi, iako je oštećenje na objektu utvrđeno i zapisnikom o očevidu Komisije za procjenu ratne štete.” (Us 2300/1999, od 18. travnja 2001.)

“Šteta koja je nastala na objektu zbog terorističkog čina nije ratna šteta.” (Us 8026/1997, od 27. rujna 2000.)

U razlozima presude Upravnog suda RH, Us 2962/1999. od 14. veljače 2001., a u svezi s primjenom čl. 2. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihove obitelji, između ostalog se navodi:

“U tužbi protiv osporenog rješenja tužitelj navodi da je pogrešna ocjena tuženog tijela da se nisu stekli uvjeti iz članka 2. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji. Tvrdi da je njegova bolest nastala kao neposredna posljedica sudjelovanja u obrani suvereniteta, jer je bilo nužno opskrbljivati vojnike na prvoj crti bojišnice. Bio je izložen ratnim događanjima kao i drugi branitelji. Često je putovao i u obavljanju svojeg posla stradao je 1994., u prometnoj nesreći kada je zadobio ozljede.

Prema odredbi članka 2. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, hrvatski branitelj iz Domovinskog rata je dragovoljac i pripadnik oružanih snaga koji je organizirano sudjelovao u obrani neovisnosti, teritorijalne cjelovitosti, odnosno suvereniteta Republike Hrvatske u bilo kojem razdoblju od 30. svibnja 1990. do 30. lipnja 1996. Prema stavku 6. istog članka, hrvatski ratni vojni invalid je i osoba iz stavka 4. i 5. kojoj je oštećenje organizma nastalo zbog bolesti ili pogoršanja bolesti koje su neposredna posljedica sudjelovanja u obrani suvereniteta Republike Hrvatske.

Tuženo tijelo nije na pravilan i potpun način utvrdilo je li bolest tužitelja nastala kao neposredna posljedica sudjelovanja u obrani suvereniteta Republike Hrvatske. Smatra, naime, da zbog same činjenice što je tužitelj bio pripadnik pričuvnog sastava i obavljao dužnosti skladištara u logističkoj satniji zapovjednika intendantskog

¹⁶ P. Klarić, op. cit. str. 69.

voda logističke satnije, upravitelja intendantskog servisa zapovjednika voda za opsluživanje zbornog mjesta te dužnosti referenta opskrbe struke u zapovjedništvu 143. Domobranske pukovnije nema uvjeta za utvrđenje da je do oboljenja došlo u obrani suvereniteta Republike Hrvatske.”

O popisima koji se odnose na popravljane štete, o kojima smo ovdje govorili, u svezi s određivanjem pojma ratne štete, govorimo i nastavno, u dijelu izlaganja koje se odnosi na popravljane štete (točka V.).

II.4. Zakon o obveznim odnosima, kao što smo već uvodno istakli, u svezi s ugovorom o osiguranju, sadrži odredbe o štetama uzrokovanim ratnim operacijama i pobunama. Ne daje pri tome definiciju tih pojmova niti sadrži definiciju pojma ratne štete.

Prema odredbama čl. 931. ZOO-a, o osiguranju imovine, osiguratelj nije dužan naknaditi štete uzrokovane ratnim operacijama ili pobunama, osim ako je drugačije ugovoreno. Osiguratelj je dužan dokazati da je šteta uzrokovana nekim od tih događaja.¹⁷

Prema odredbama čl. 952. ZOO-a o osiguranju osoba, osiguratelj nije u obvezi isplatiti osiguranu svotu ako je smrt odnosno nesretni slučaj uzrokovan ratnim operacijama, ako što drugo nije ugovoreno.¹⁸

U svezi s isključenjem navedenih šteta iz osiguranja ističe se¹⁹ da takve odredbe nalazimo i u nizu drugih zakonodavstava (npr. francuskom, njemačkom, talijanskom, austrijskom). Obrazlaže se to time da su štete koje su uzrokovane ratnim operacijama i pobunama redovito velike i masovne za čiju naknadu sredstva većine osiguratelja nisu dovoljna.²⁰

Komentatori Zakona o obveznim odnosima u svezi s odredbama čl. 931. i čl. 952. ZOO-a ističu dispozitivnost tih odredaba u tom smislu da se ugovorom mogu obuhvatiti i navedeni rizici ali navode i primjere u kojima odredbe općih uvjeta osiguranja pojedinih osiguratelja daju širu mogućnost tumačenja navedenih pojmova ili proširuju osnove isključenja.²¹

¹⁷ Članak 931. ZOO u cijelosti glasi:

(1) *Osiguratelj nije dužan naknaditi štete uzrokovane ratnim operacijama ili pobunama, osim ako je drugačije ugovoreno.*

(2) *Osiguratelj je dužan dokazati da je šteta uzrokovana nekim od tih događaja*

¹⁸ Članak 952. ZOO u cijelosti glasi:

“(1) Ako je smrt osiguranika uzrokovana ratnim operacijama, osiguratelj, ako što drugo nije ugovoreno, nije dužan isplatiti korisniku osiguranu svotu, ali je dužan isplatiti mu matematičku rezervu iz ugovora.

(2) Ako nije što drugo ugovoreno, osiguratelj se oslobađa obveze iz ugovora o osiguranju od nesretnog slučaja, ako je nesretni slučaj uzrokovan ratnim operacijama.”

¹⁹ Vilim Gorenc: Zakon o obveznim odnosima s komentarom, Zagreb, 1998. (dalje: V. Gorenc, op. cit.), str. 1187.

²⁰ V. Gorenc, op. cit. str. 1187.

²¹ V. Gorenc, op. cit. str. 1215.; Borislav T. Blagojević, Vrleta Krulj: Komentar Zakona o obligacionim odnosima II. (dalje: B. Blagojević, V. Krulj, op. cit.), str. 503. i 541.; Slobodan Perović, Dragoljub Stojanović: Komentar Zakona o obligacionim odnosima (dalje: S. Perović, D. Stojanović, op. cit.), str. 855 i 918.

Tako se npr. za osiguranje imovine isključuju rizici “pobuna, nemira i sličnih oružanih akcija”. Za slučaj osiguranja života isključena je obveza osiguratelja ako je smrt osiguranika nastupila zbog “ratnih i s ratom sličnih događaja”.

Citiraju se i Opća pravila za osiguranje osoba od posljedica nesretnog slučaja Zajednice osiguranja imovine i osoba “Croatia” (iz 1975. g.) kojima su isključene obveze osiguratelja ako je nesretni slučaj nastao zbog ratnih događaja ili aktivnog učešća u oružanim akcijama. Sukladno tome razlikuju se ratni rizici u užem smislu i ratni rizici u širem smislu.²²

Navodi se i to da se isključenje obveze osiguratelja (u svezi s odredbama čl. 931. ZOO-a) odnosi, kako na štete koje su neposredno uzrokovane ratnim operacijama i pobunama, tako i na one štete koje su uzrokovane ostvarenjem rizika koji je obuhvaćen osiguranjem, ukoliko se ostvarenje tog rizika može pripisati ratnim operacijama ili pobunama. Tako npr. osiguratelj neće biti obvezan, temeljem osiguranja od požara, isplatiti naknadu za izgorjelu nekretninu ako se požar može pripisati ratnim operacijama.²³

Iznosi se, međutim i to da citirane odredbe Zakona o obveznim odnosima ne govore o ratnoj šteti već o šteti uzrokovanoj ratnim operacijama, što je najuži pojam ratne štete, pa da stoga osiguratelj da bi se oslobodio obveze, mora dokazati da je šteta uzrokovana nekim od događaja koji pripadaju u sklop ratnih operacija.²⁴

Stajališta koja je sudska praksa zauzimala u primjeni čl. 931. ZOO-a pokazuju da se bavila određivanjem pojma ratnih operacija i pobuna.

Sudska praksa, a što je vidljivo, npr. iz naprijed citirane odluke Vrhovnog suda Rev 3503/1993. (Točka II/2. pod c), susrela se pri tome s većinom izloženih pitanja, odlučujući o užem ili širem tumačenju pojedinih događaja, o izjednačavanju određenih događaja s predviđenim rizicima, o postojanju uzročne veze i dr.

Tako prema odluci Županijskog suda u Dubrovniku, Gž 97/1993. (objavljena u “Izboru odluka” 1994. sent. 254) “pod “ratnim operacijama ili pobunama” iz čl. 931. ZOO-a treba smatrati i sve one aktivnosti što su nesumnjivo i neposredno, za trajanja stanja rata ili pobune, izazvane ratom ili pobunom, među koje aktivnosti svakako spadaju akti diverzija i sabotaza, ali i akti zastrašivanja (terora) počinjeni u ratne odnosno pobunjeničke ciljeve ili s tim ciljevima u vezi te s političkim nakanama.”

U obrazloženju te odluke navodi se:

“Nije sporno da je tužiteljjev automobil 26.II.1992.g. uništen eksplozivnom napravom. Po pravnom poimanju ovoga drugostupanjskog suda, pod “ratnim operacijama ili pobunama” iz čl. 931. Zakona o obveznim odnosima treba smatrati i sve one aktivnosti što su nesumnjivo i neposredno, za trajanja stanja rata ili pobune,

²² B. Blagojević, V. Krulj, op. cit. str. 502. i 503.

²³ S. Perović, D. Stojanović, op. cit. str. 855.

²⁴ Petar Klarić: Ratne štete i štete nastale zbog akata nasilja ili terora te prilikom javnih demonstracija, Informator, broj 4241, str. 17.

izazvane ratom ili pobunama, među koje aktivnosti svakako spadaju akti diverzija i sabotaza, ali i akti zastrašivanja (terora) počinjeni u ratne odnosno pobunjeničke ciljeve ili s tim ciljevima u vezi s političkim nakanama. Pod izrazom "operacija" zakonodavac, naime, očigledno nije podrazumijevao samo djelatnost velikih vojnih postrojbi (armija i čitavih frontova odnosno bojišnica), kako bi se to uskom jezičnom interpretacijom moglo shvatiti, nego je sigurno podrazumijevao i sve one ratom i pobunama (revolucije, državni udari s posljedicama građanskog rata, politički nemiri širih i pogubnijih razmjera i sl.) nužno izazvane destruktivne djelatnosti. Svakako, u nastavku postupka pred prvostupanskim sudom valja zatražiti od Policijske uprave D. obavijest o relevantnim ratnim zbivanjima koncem veljače 1993.g., te da li se u međuvremenu došlo do novih spoznaja o štetnom događaju. Treba, naime, imati na umu da i teritoristički akti, iz razloga već navedenih, u određenom trenutku, kad dostignu određeni stupanj brojnosti, učestalosti i istovjetnosti u cilju, mogu postati ili se tretirati ratnim operacijama pa o tome sud mora steći nedvojbenu spoznaju."

U odluci Vrhovnog suda RH, Rev 1613/1993, od 2. svibnja 1996., (objavljena u "Izboru odluka" 2/1996. sent. 32) u razlozima se, između ostalog navodi:

"Predmet spora je zahtjev tužitelja za naknadu štete koja mu je nastala otuđenjem njegova osobnog automobila. Sporno je pitanje je li tuženik odgovoran da tužitelju naknadi nastalu štetu. U provedenom parničnom postupku sud prvog stupnja je utvrdio, a sud drugog stupnja prihvatio utvrđenje: - da je tužitelj kao pripadnik bivše JNA na parkiralištu luke početkom osmog mjeseca 1991. ostavio predmetni automobil; - da je dana 16. IX. 1991. tužitelj napustio jedinice JNA, ali vozilo nije "mogao dići" iz luke; - da je nakon odlaska bivše JNA evidentirano da nedostaje osobni automobil, vlasništvo tužitelja. S obzirom na ovako iznesena utvrđenja, koja u ovoj fazi postupka nisu više sporna, sud je odbio zahtjev tužitelja za naknadu štete za nestali automobil. Ovaj zahtjev tužitelj postavlja s naslova ugovora o kombiniranom osiguranju motornog vozila, a sud izražava stav da je šteta koju je tužitelj pretrpio "uzrokovana upravo ratnim operacijama", da "je posljedica rata", a osiguravatelj da nije dužan naknaditi tužitelju takvu štetu. Iznesen pravni stav sudova prihvaća i ovaj revizijski sud iz razloga koji slijede. U smislu odredbe iz čl. 931. Zakona o obveznim odnosima (NN, br. 53/91, 73/91, u daljnjem tekstu: ZOO), osiguravatelj nije dužan nadoknaditi štete uzrokovane ratnim operacijama ili pobunama osim ako je drugačije ugovoreno, ali je njegova dužnost dokazati da je šteta uzrokovana ratnim operacijama ili pobunom. I prema uvjetima za kombinirano osiguranje motornih vozila osiguravatelj nije u obvezi naknaditi štetu koja je nastala uslijed ratnih operacija, pobuna, nemira i sličnih oružanih akcija (čl. 5. st. 1. toč. 17. Uvjeta za kombinirano osiguranje motornih vozila). Te odredbe prema stanovištu ovog suda obuhvaćaju sve djelatnosti koje su u neposrednoj vezi sa stanjem rata ili pobune. Izraz "ratne operacije" ne odnosi se samo na djelatnost vojnih postrojbi, "pobuna" nisu samo revolucije, državni udar ili određeni politički nemiri s ozbiljnim posljedicama, već sve djelatnosti koje se događaju mimo postojećega ustavnog uređenja i koje su usmjerene na rušenju tog uređenja". Stoga je relevantno stanje u vezi s "ratnom operacijom ili pobunom", kako to zakon navodi, odnosno "ratnih operacija, pobuna, nemira i sl. oružanih akcija", kako to navode uvjeti za kombinirano osiguranje motornih vozila, vrijeme i mjesto gdje se sve to događa. S obzirom na vrijeme kada je otuđen automobil tužitelja (kolovoz 1991. - 4. siječnja 1992.), vrijeme kada je sama luka bila pod "okupacijom neprijateljske vojske i nedostupna hrvatskim civilnim i vojnim vlastima", kako to određeno navodi sud drugog stupnja,

i to sve do “4. siječnja 1992. kada je okupatorska vojska bila primorana napustiti Split”, a kada je i evidentirano otuđenje osobnog automobila tužitelja, valjan je stav suda da je otuđenje i nestanak vozila tužitelja vezan za “ratne operacije ili pobune” koji su se u to vrijeme događale u gradu i na području luke.”

U razlozima već citirane odluke Vrhovnog suda RH, Rev 3503/1993, od 29. studenog 1995., (objavljena u “Izboru odluka” 1/1996. sent. 67) ističe se da je “tužitelj u tužbi naveo da je od nepoznate osobe postavljena eksplozivna naprava na parkiralištu u V. dana 1. siječnja 1992.g. oko 22,00 sata i ponovno dana 2. siječnja 1992.g. oko 19,45 sati, kojom prilikom je uništen njegov osobni automobil. Nadalje se navodi stajalište revizijskog suda da “ratnim operacijama ili pobunama” iz citirane zakonske odredbe treba smatrati i sve one aktivnosti što su nesumnjivo i neposredno, za trajanja rata ili pobune, izazvane ratom ili pobunom, zbog čega se ne bi mogao prihvatiti kao pravilan zaključak nižestupanjskih sudova da se ne radi o šteti prouzrokovanoj ratnim operacijama ili pobunom, jer da iz provedenih dokaza ne proizlazi da su se u vrijeme štetnog događaja na području grada V. vodile ratne operacije ili da bi došlo do pobuna.”

U razlozima odluke Vrhovnog suda RH, Rev 3428/1993, od 12. travnja 1995., (objavljena u “Izboru odluka” 1/1996. sent. 67) navodi se sljedeće:

“Predmet prijepora u ovoj parnici predstavlja zahtjev tužitelja kao osiguranika da mu tuženik kao osiguratelj, na temelju ugovora o osiguranju tužiteljevog stambenog objekta od rizika požara i nekih drugih opasnosti (dobrovoljno imovinsko osiguranje) naknadi štetu nastalu na osiguranoj imovini dana 26. srpnja 1992. g. djelovanjem eksplozije eksplozivne naprave postavljene u garaži tužiteljeva susjeda. Temeljno prijeporno pitanje u ovoj parnici tiče se prigovora tuženika da je tužitelju šteta nastala u svezi s ratnim operacijama ili pobunama, dakle nastupanjem rizika za koji je, prema odredbama čl. 931. Zakona o obveznim odnosima (NN, broj 53/91), isključena odgovornost osiguratelja za naknadu takve štete. Prvostupanjski sud je ocijenio ovaj prigovor neosnovanim jer da tuženik nije dokazao da je šteta uzrokovana ratnim operacijama i pobunama, te je slijedom toga prihvatio tužbeni zahtjev. Okolnost koju drugostupanjski sud navodi kao opće poznatu, da prije izbijanja oružane pobune u Republici Hrvatskoj, na području S. gdje je šteta nastala, nije bilo slučajeva miniranja kuća, sama po sebi ne može predstavljati temelj za zaključak da se u konkretnom slučaju radi o radnji koja je u svezi s oružanom pobunom, već ta okolnost može predstavljati samo indicijalnu činjenicu koja tek zajedno s drugim činjenicama istog kvaliteta može dati visok stupanj vjerojatnosti za zaključak da je konkretno nastala šteta posljedica oružane pobune ili ratnih operacija. Prvostupanjski sud nije raspravio i utvrdio okolnosti događaja, pa nije niti imao temelja zaključiti da tuženik nije dokazao da je događaj uzrokovan ratnim operacijama ili pobunom. Radi pravilne primjene materijalnog prava sud je u svakom slučaju trebao od policijske uprave zatražiti podatke o rezultatima očevida, kojeg su u svezi nazočnog događaja, sasvim izvjesno, obavili djelatnici unutarnjih poslova, te pribaviti podatke o brojnosti i načinu izvršenja terorističkih radnji na području S. u vrijeme kada se je predmetni događaj zbio, a zatim ocijeniti je li šteta uzrokovana tužitelju posljedica oružane pobune, pri čemu treba imati u vidu da i terorističke akcije, bez obzira tko ih vrši, mogu imati značaj ratnih operacija odnosno pobune.”

Odluka Vrhovnog suda RH, Rev 1524/1994, od 17. travnja 1996., (objavljena u "Izboru odluka" 1/1997. sent. 24A) zauzima stajalište, da je šteta izazvana ratnim operacijama i pobunama u sljedećim okolnostima:

"Tužitelji u ovom slučaju potražuju od tužene naknadu štete na temelju tzv. proširenog obveznog osiguranja kojeg je zaključio njihov prednik pok. K. P. Štetni događaj se dogodio tako što je pok. K. P. upravljajući osobnim vozilom 9. listopada 1991. godine, vraćajući se od svoje kuće nepažnjom nagazio na protutenkovsku minu i poginuo. Tužitelji smatraju da navedena nezgoda nema nikakve veze s ratnim operacijama ili pak pobunama u smislu čl. 931. st. 1. Zakona o obveznim odnosima (NN, br. 53/91, 73/91, 3/94, dalje ZOO). U prvostupanjskom postupku je, međutim, utvrđeno da je pok. P. K. za postavljanje protutenkovske mine na cesti znao, da su ih postavili pripadnici HV, da su mine bile postavljene na asfaltnu cestu, pokrivene pijeskom, postavljene u "cik-cak" redovima, tako da se osobnim automobilom pažljivo vozeći moglo proći. Utvrđeno je, također, da je pok. K. P. bio pripadnik HV, a za vrijeme tih poznatih ratnih događaja na tom području bio je na drugom borbenom položaju, da je on vozeći između mina, čiji je raspored znao, došao do kuće, ali kada je krenuo natrag na položaj, bio je nepažljiv i naletio je na zadnju minu postavljenu na tom dijelu ceste, prednjim desnim kotačem nakon što je mina eksplodirala, pa je došlo do štetnog događaja. Mine su na tom dijelu ceste bile postavljene petnaestak dana prije navedene nesreće radi osiguranja od neprijateljskog prodora. Iz tih činjeničnih utvrđenja i po ocijeni ovog revizijskog suda proizlazi da je pravilan zaključak nižestupanjskih sudova da je sporna šteta uzrokovana ratnim operacijama i da tužena nije dužna naknaditi štetu tužiteljima na temelju odredbe čl. 931. ZOO."

U razlozima odluke Vrhovnog suda RH, Rev 1036/2001, od 10. srpnja 2001., (objavljena u "Izboru odluka" 1/2002. sent. 73) navodi se, između ostalog:

"Predmet spora u ovoj parnici predstavlja zahtjev tužiteljice kao osiguravnika da joj tuženica kao osiguratelj, temeljem zaključenog ugovora o kasko osiguranju, naknadi štetu koja joj je nastala otuđenjem njenog osobnog automobila. Temeljno prijeporno pitanje u ovoj parnici tiče se prigovora tuženice da je tužiteljici šteta nastala u svezi s ratnim operacijama ili pobunama, tj. nastupanjem rizika za koji je prema odredbama čl. 931. Zakona o obveznim odnosima (NN, broj 53/91, 73/91, 3/94, 7/96 i 112/99 – u daljnjem tekstu ZOO) i čl. 18. toč. 15. Pravila za osiguranje automobilskog kaska, isključena odgovornost osiguratelja za naknadu takve štete, a prijeporna je u revizijskom stadiju postupka i visina štete. Nižestupanjski sudovi prihvatili su tužbeni zahtjev, ocjenjujući prigovor tuženice neosnovanim, izražavajući stav da je šteta koju je pretrpjela tužiteljica "uzrokovana upravo krađom osobnog automobila", da je posljedica krađe, pa da je stoga osiguratelj dužan nadoknaditi štetu tužiteljici prema odredbama čl. 15. toč. 13. Pravila za osiguranje automobilskog kaska. Pogrešan je pravni pristup predmetu spora, radi čega sud prvog stupnja nije raspravio i utvrdio sve pravne relevantne okolnosti konkretnog događaja, pa nije niti imao temelja zaključiti da otuđenje, odnosno nestanak osobnog automobila tužiteljice uopće nije vezan uz "ratne operacije ili pobune", koje su se u to vrijeme (17.09.1991. godine) događale u Gradu Drnišu. U smislu odredbi iz čl. 931. ZOO, osiguratelj nije dužan nadoknaditi štete uzrokovane ratnim operacijama ili pobunama, osim ako je drugačije ugovoreno, ali je njegova dužnost dokazati da je šteta uzrokovana ratnim operacijama ili pobunama. I prema Pravilima

za osiguranje automobilskog kaska, osiguratelj nije u obvezi nadoknaditi štetu koja je nastala uslijed ratnih operacija ili pobuna (čl. 18. toč. 15. Pravila za osiguranje automobilskog kaska). S obzirom na vrijeme kada je otuđen osobni automobil tužiteljice (između 16.09.1991. i 18.09.1991. godine), tj. vrijeme kada je upravo na Grad Drniš topovima, granatama i sl. izvršen napad neprijateljske vojske i njegova privremena okupacija od 16. rujna 1991. godine do 05. kolovoza 1995. godine (list 67 spisa), obzirom na tužbene navode tužiteljice da je predmetni automobil otuđen od "četničke bande" i preregistriran na beogradsku registraciju (BG 210-089), kao i obzirom na potvrdu tadašnjeg Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije u Beogradu od 21. veljače 1992. godine da je upravo tužiteljica otuđila predmetni automobil J.S.P. iz Beograda, te rješenje Komisije za popis, procjenu ratne štete Općine Drniš od 11. prosinca 1992. godine kojim je utvrđena i visina nastale ratne štete na predmetnom automobilu u iznosu od 18.000,00 DEM u protuvrijednosti tadašnjih HRD, pogrešan je stav nižestupanijskih sudova da nestanak automobila tužiteljice nije vezan za "ratne operacije ili pobune".

Prema odluci Vrhovnog suda RH, Rev 119/1997, od 28. siječnja 1998., (objavljena u "Izboru odluka" 1/1998. sent. 50) "nižestupanijski sudovi su utvrdili da je pok. otac, suprug i sin tužitelja I.Č. poginuo u prometnoj nezgodi u studenom 1991. godine kao suvozač u vozilu osiguranom kod I-tuženice, u sudaru s neregistriranim vozilom, a oba su se kretala sredinom ceste i ugašenih svjetala zbog opasnosti od neprijateljskih napada. Revidentica tvrdi da je šteta uzrokovana ratnim operacijama, pa da je u smislu čl. 931. Zakona o obveznim odnosima (NN, broj 53/91, 73/91, 3/94, 7/96 i 91/96, dalje ZOO) isključena njena odgovornost kao osiguravatelja vozila u kojem je stradao otac, suprug i sin tužitelja. Sudovi su pravilno ocijenili da je šteta posljedica nepropisne vožnje obaju vozača sudionika prometne nezgode, jer su se kretali sredinom ceste s ugašenim svjetlima u noćnim uvjetima, te da nije uzrokovana ratnim operacijama."

U odluci Rev 1070/1998, od 27. prosinca 2001., (objavljena u "Izboru odluka" 2/2002. sent. 60) zauzeto je stajalište da "smrt osiguranika nije uzrokovana ratnim operacijama kad je on stradao naišavši na minu nakon završetka ratnih operacija."

U razlozima se navodi:

"Tuženica (osiguratelj) opravdavajući reviziju ponavlja ranije izrečeni pravni stav da je u konkretnom slučaju trebalo primijeniti čl. 952. st. 2. Zakona o obveznim odnosima (NN broj 53/91, 73/91, 3/94, 7/96 i 112/99), prema kojem se osiguravatelj oslobađa obveze iz ugovora o osiguranju od nesretnog slučaja, ako je nesretni slučaj uzrokovan ratnim operacijama i ako nije što drugo ugovoreno. Osim toga, tuženica ističe da je oštećenik s obzirom da je stanovao na području gdje je bila crta razdvajanja znao odnosno morao znati, gdje se nalaze minirana područja, pa je na sebe preuzeo rizik kada se sa svojim traktorom kretao takvim područjem i nagazio na minu koja ga je usmrtila, jer da nije bilo za očekivati da dva mjeseca poslije oslobođenja sva minirana područja budu označena trakama. Suprotno gore istaknutom pravnom stajalištu nižestupanijski sudovi nalaze da je nastupio osigurani slučaj, te da se tuženica ne može osloboditi ugovorne obveze na temelju čl. 9. toč. 3. Općih uvjeta za osiguranje osoba od posljedica nesretnog slučaja. Naime, utvrđeno je da je pok. M.Ž. poginuo 11. listopada 1995. godine kada je traktorom na poljskom

putu aktivirao protupješačku minu. Također je nesporno da je pok. M.Ž. radio u poduzeću "S." d.d. P. u kojem je bio osiguran policom za kombinirano kolektivno osiguranje za slučaj smrti na svotu od 110.000,00 kn za razdoblje od 25. ožujka 1995. do 25. ožujka 1996. godine. Prema odredbi čl. 9. st. 1. toč. 3. Općih uvjeta tuženice za osiguranje osoba od posljedice nesretnog slučaja - koji su sastavni dio ugovora o osiguranju - osiguratelj je isključen u cijelosti od svoje obveze, ako je nesretni slučaj nastao uslijed ratnih događaja, neprijateljskih i ratu sličnih radnji, građanskog rata, revolucije, pobune, ustanka, ili građanskih nemira koje nastanu iz takvih događaja, sabotaze ili terorizma počinjenog iz političkih pobuda, nasilja ili drugih sličnih događaja u kojima je sudjelovao osiguranik. Slijedom gore navedenog, okolnost što je šteta uzrokovana minsko-eksplozivnim sredstvom, sama za sebe ne daje dovoljno elemenata za zaključak da se radi o ratnoj šteti (kako tvrdi revidentica), kao šireg pojma koji isključuje isplatu osigurane svote, već to određuju konkretne okolnosti samog događaja. Kako su nižestupanjski sudovi utvrdili, a koja utvrđenja ni revizijski navodi ne mogu dovesti u sumnju da se nesretni slučaj zbilo dva mjeseca nakon prestanka ratnih događanja u području P. i cijele B. (koja je oslobođena u kolovozu mjesecu 1995. godine) da se oštećenik svojim traktorom kretao poljskim putem, da osobno nije postavljao mine, te da na samom putu nije bilo označeno da je miniran, za zaključiti je da nesretni slučaj nije uzrokovan ratnim događajem u kojem je sudjelovao osiguranik. Stoga su nižestupanjski sudovi pravilno zauzeli stajalište da se u konkretnom slučaju nisu ostvarile pretpostavke koje oslobađaju osiguratelja obveze iz ugovora o osiguranju od nesretnog slučaja u smislu čl. 952. st. 2. ZOO, a niti one navedene u čl. 9. st. 1. toč. 3. Općih uvjeta za osiguranje od posljedica nesretnog slučaja (nezgode). S obzirom da je dakle oštećenik smrtno stradao nesretnim slučajem, a to je svaki iznenadni i od volje osiguranika neovisni događaj (čl. 5. Uvjeta), te budući da mu se ne može pripisati ni namjera, kao osnova isključenja u smislu toč. 6. čl. 9. Uvjeta, to su sudovi pravilno primijenili materijalno pravo kada su prihvatili tužbeni zahtjev i supruzi tužitelja kao korisniku osiguranja prema sklopljenom ugovoru dosudili osiguranu svotu."

Autori naglašavaju, inače poznatu činjenicu, da ratna događanja, kada do njih zaista dođe, izazivaju prilagodbu propisa i prakse u svezi s pojmom ratne štete, odgovornošću za tu štetu i dr.²⁵

Na području osiguranja štete zbog ratnih događaja brojne su, velike i mogu poprimati specifične i nove oblike, teško su predvidive. Takve su nesumnjivo bile i posljedice ratnih događaja u Hrvatskoj. To se sigurno moralo odraziti i na sadržaj općih uvjeta osiguranja koje su donosili osiguratelji u Hrvatskoj.

Kao što je vidljivo iz svega do sada izloženog, tumačenje pojma ratnih operacija ili pobune jedno je od ključnih pitanja u primjeni čl. 931. i 952. ZOO-a, a u svezi s time postavlja se i daljnje pitanje ovlaštenja osiguratelja da svojim općim uvjetima odnosno pravilima pobliže odredi pojam navedenih rizika ili drugih rizika koji isključuju obvezu osiguratelja.

Treba naglasiti da, osim zakonskog ograničenja rizika (čl. 931. i 952. ZOO-a) Zakon o obveznim odnosima predviđa i mogućnost ugovornog isključenja rizika. Kod osiguranja imovine prema čl. 929. st. 1. ZOO-a

²⁵ P. Klarić, op. cit. str. 71.

(sada čl. 953. novog Zakona), osiguratelj je dužan naknaditi štete nastale slučajno ili krivnjom ugovaratelja osiguranja, osiguranika ili korisnika osiguranja, "izuzev ako je u pogledu određene štete ova njegova obveza izrično isključena ugovorom o osiguranju".

Kod osiguranja osoba mogućnost ugovornog isključenja rizika izričito je predviđena odredbama čl. 953. ZOO-a (sada čl. 977. novog ZOO-a).

Kao što smo već isticali, u sudskoj praksi u nizu predmeta na temelju okolnosti svakog konkretnog slučaja, trebalo je cijeliti radi li se o šteti koja ima karakter ratne štete, što je bilo od odlučujućeg utjecaja za daljnje pitanje odgovornosti za štetu.

U svezi s izloženim treba naglasiti, da je uzročnu vezu između štete i ratnog događaja uvijek potrebno dokazati.

Smatrali smo potrebnim nešto opsežnije navesti primjere iz sudske prakse u svezi s određivanjem pojma ratne štete upravo zbog razloga što smo suglasni s mišljenjem da će sudska praksa i nadalje u nizu slučajeva polazeći, naravno, od odredaba i odrednica navedenih posebnih propisa morati odgovoriti na pitanje da li se u okolnostima određenog konkretnog slučaja radi o šteti koja ima karakter ratne štete.

III. Pojmovno određenje terorističkog akta

Prema odredbama čl. 1. st. 1. Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata Zakon uređuje odgovornost za štetu počinjenu aktima terora i drugim aktima nasilja poduzetim s ciljem teškog narušavanja javnog reda zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana te uslijed demonstracija i drugih oblika masovnog izražavanja raspoloženja na javnim mjestima (u daljnjem tekstu: šteta).

U smislu tog Zakona terorističkim aktom smatra se, osobito, akt nasilja izvršen u pravilu iz političkih pobuda s ciljem izazivanja straha, užasa i osjećaja osobne nesigurnosti građana (čl. 1. st. 2.).

Određujući polje svoje primjene Zakon, dakle, razlikuje:

- akte terora i
- druge akte nasilja.

U svakom od tih slučajeva bitan je cilj zbog kojeg se ti akti poduzimaju, a to je teško narušavanje javnog reda zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana.

Kod određivanja pojma terorističkog akta treba uočiti da Zakon propisuje da se takvim aktom smatra *osobito* akt nasilja izvršen, *u pravilu*, iz političkih pobuda, čiji je cilj izazivanje straha, užasa i osjećaja osobne nesigurnosti građana. Iz toga slijedi da i u drugim slučajevima neki akt može imati značaj terorističkog akta, iako nema obilježja iz čl. 1. st. 2. Smatramo, međutim, da bi morao imati obilježja iz čl. 1. st. 1.

Na sličan način, kao i u slučaju iz čl. 1. st. 2. citiranog Zakona, zakonodavac je postupio i kod određivanja ratne štete, navodeći također pri-

mjerene slučajeve u kojima se “osobito” radi o ratnoj šteti (čl. 3. Zakona o odgovornosti Republike Hrvatske za ratnu štetu).

S obzirom na predmet našeg rada, pojam terorističkog akta ne razmatramo načelno, sa stajališta primjene Zakona o odgovornosti za štete uslijed terorističkih akata već prvenstveno sa stajališta prirode štetne radnje kojom je prouzročena ratna šteta. U tim okvirima pojmovno određenje terorističkog akta citiranim zakonskim odredbama, samo po sebi, ne isključuje mogućnost da svakim od tih akata prouzročena šteta ima karakter ratne štete, dakle štete koja je u uzročnoj vezi s ratom, u okvirima u kojima se određuje pojam ratne štete, o čemu smo govorili u točki II.

Kao što smo već isticali, u sudskoj praksi, u nizu predmeta na temelju okolnosti svakog konkretnog slučaja trebalo je cijeliti radi li se o šteti koja ima karakter ratne štete, što je bilo od odlučujućeg utjecaja za daljnje pitanje odgovornosti za štetu.

Pri tome su se mogli uočiti slučajevi i događaji koje možemo ocijeniti kao karakteristične u svezi s određivanjem pojma ratne štete prvenstveno zbog njihove brojnosti, a zatim i zbog određenih okolnosti koje se odnose npr. na vrstu štetne radnje, pitanje uzročne veze i dr. Tako se kao karakteristični slučajevi javljaju i štete nastale aktom terora i nasilja, odnosno terorističkim aktom koje, pod određenim pretpostavkama, također mogu imati pravni karakter ratne štete. To nesumnjivo proizlazi iz činjenice, što smo već uvodno naglasili, da su se akti terora i nasilja javljali u isto vrijeme ili su neposredno prethodili ili se nastavljali na ratna zbivanja.

Tako prema jednom mišljenju, “u začecima opstojnosti hrvatske države i državnosti, oružani napadi su se kvalificirali kao teroristički akti upereni na unutrašnju sigurnost i stabilnost u Hrvatskoj. Nedvojbeno je kako su mnoge izolirane, odvojene i međusobno nepovezane operacije, pa i uz uporabu oružane sile, u samom početku imale značajke akata kojih je cilj ugrožavanje unutarnje sigurnosti i reda u državi Hrvatskoj. No onog trenutka kad su postale sastavnim dijelom jedne cjelovite i vanjske politike uperene na ostvarivanje (ratnog) cilja protiv druge suverene, kasnije i međunarodno priznate države (konkretno Hrvatske), koja se sastojala u potiskivanju državne vlasti s određenih područja (vojnim osvajanjem odnosnog područja), one su izgubile značajke terorističkih napada.”²⁶

Zakonodavac, prilikom donošenja Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata, također, naglašava da se “agresija na Republiku Hrvatsku najočitije manifestirala u vidu umišljajnih fizičkih napada na život i tjelesni (te psihički) integritet ljudi kao i uništavanje, oštećivanje te oduzimanje imovine fizičkih i pravnih osoba.”

Sve posljedice takvih akata ne predstavljaju u pravnom smislu ratnu štetu samom činjenicom “što su počinjeni u vremenskom i prostornom kontekstu

²⁶ S. Jelinić, op. cit. str. 1341.

ratnog stanja.”²⁷ Upravo stoga javlja se pitanje razlikovanja ratnih šteta i šteta uzrokovanih terorističkim aktima koji nemaju karakter ratne štete.

Donošenje Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata istovremeno sa Zakonom o odgovornosti za štetu RH ponovno je potaknulo raspravu od ranije prisutnog pitanja tog razgraničenja.²⁸

Nakon donošenja citiranih zakona uslijedile su i kritičke primjedbe na nepreciznost definicija pojmova²⁹ i na teškoće koje mogu nastati u sudskoj praksi u razgraničenju šteta uzrokovanih djelovanjima koja imaju značaj terorističkog akta od onih koja uzrokuju ratnu štetu.³⁰

Odgovarajući na slične primjedbe prilikom donošenja, kako Zakona o odgovornosti za štetu RH, tako i Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata, zakonodavac ih je otklonio i u jednom i u drugom slučaju, ističući, u bitnome, u svezi s pitanjem razgraničenja, da to nije moguće “zakonom na taksativan način urediti”, što znači da je u svakoj situaciji potrebno cijeniti okolnosti pojedinog slučaja.

Budući da, u okviru ovog rada, štete uzrokovane aktima terora i nasilja razmatramo sa stajališta pojmovnog određenja terorističkog akta i prirode štetne radnje kojom se uzrokuju ratne štete, ne ulazeći u potpunije razmatranje odredaba Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata, svakako je potrebno naglasiti da ratne štete nisu predmet reguliranja tog Zakona, što, također, naglašava i zakonodavac u obrazloženju prilikom donošenja navedenog Zakona.

U svezi s pitanjem razgraničenja i pravne kvalifikacije određenog djelovanja odnosno štete čini nam se korisnim uputiti na onaj dio obrazloženja prilikom donošenja Zakona o odgovornosti za štete uslijed terorističkih akata u kojem je naglašeno: “da se jedna te ista šteta uzrokovana nasiljem kao svojom bitnom odrednicom (npr. oštećenje ili uništenje kuće uslijed podmetnute eksplozivne naprave, palež, pljačka i sl.) može trojako pravno kvalificirati, odnosno može imati pravni karakter:

a) klasičnog građanskog (civilnog) imovinskog delikta – kao štetne radnje koja se može počinuti različitim sredstvima (uključivo vatrenim

²⁷ Konačni prijedlog Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija, obrazloženje, str. 2.

²⁸ S. Jelinić, op. cit. str. 1341.; P. Klarić, op. cit. str. 73.; I. Crnić, op. cit. str. 127.

²⁹ Prema članku 1. st. 1. i 2. Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija:

“(1) Ovim se Zakonom uređuje odgovornost za štetu počinjenu aktima terora i drugim aktima nasilja poduzetim s ciljem teškog narušavanja javnog reda zastrašivanjem i izazivanjem osjećaja nesigurnosti građana te uslijed demonstracija i drugih oblika masovnog izražavanja raspoloženja na javnim mjestima (u daljnjem tekstu: šteta).

(2) U smislu ovoga Zakona terorističkim aktom smatra se osobito akt nasilja izvršen u pravilu iz političkih pobuda s ciljem izazivanja straha, užasa i osjećaja osobne nesigurnosti građana.”

³⁰ Z. Zrilić, op. cit. str. 21.; Darko Butorović: “Odgovornost za štetu Republike Hrvatske”, Informator broj 5104, str. 7.

oružjem, eksplozivnim sredstvima itd.) te iz različitih pobuda (osveta, utjerivanje dugova, mafijaški obračun i sl.) u vrijeme mira, ali i za trajanja ratnog stanja. Na odgovornost za ovu vrstu šteta primjenjuju se opća pravila obveznog prava o deliktnoj odgovornosti štetnika odnosno odgovorne osobe, a naknada se određuje i dosuđuje za sve vidove i za ukupni obujam štete (tzv. integralna naknada) bez ograničenja.

b) specifičnog građansko pravnog delikta – uobičajeno označenog kao akt terorizma ili nasilja, te nasilja u svezi s javnim demonstracijama i manifestacijama, koji akti također mogu biti počinjeni i u vrijeme rata, a da pri tome ne poprimaju karakter ratne štete. U pogledu ovih šteta, odgovornost je propisana specijalnim odredbama koje pripadaju kompleksu građanskog odštetnog prava, bilo kao sastavni dio zakona koji uređuju materiju opće odštetne odgovornosti, bilo u formi posebnog zakona. Za sve vrste šteta uobičajen je režim objektivne odgovornosti države, a naknađuju se samo štete zbog smrti odnosno povrede tijela i zdravlja građana do određenog limitiranog iznosa, na principima pravičnosti i solidarnosti.

c) ratne štete u pravom smislu riječi – kao štete u izravnoj uzročnoj vezi s ratnim činom koje se uobičajeno objašnjavaju posljedicom izvanrednog događaja (više sile) a ne lošeg funkcioniranja vojnoobrambenog sustava države, zbog čega vrijedi temeljno pravilo neodgovornosti države za ratnu štetu, sasvim neovisno o tome je li štetu počinila tuđa ili vlastita vojska. Bez posebnih propisa internog prava koji se u toj materiji mogu (ali i ne moraju) donijeti, odgovornost države za ovu vrstu štete ne proizlazi ni iz općih načela građanskog odnosno upravnog prava, a niti iz međunarodnog prava odnosno općih principa pravnog poretka.”³¹

To znači da u svim onim slučajevima u kojima se utvrdi da šteta nastala zbog terorističkog akta ima pravni značaj ratne štete na takvu se štetu ne primjenjuju odredbe Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata već se prosuđuje (pitanje odgovornosti, popravljivanja i dr.) po propisima koji se odnose na ratnu štetu.

Uočavajući problem razgraničenja između šteta uzrokovanih terorističkim aktom koje su po svom karakteru ratne štete od onih koje to nisu, zakonodavac ističe³² da je svim navedenim slučajevima šteta osnovna sličnost u prirodi štetne radnje koja se svodi na nasilje, a da se vrlo značajno razlikuju u pogledu dodatnih elemenata: oblika i karaktera nasilja, sredstava izvršenja štetne radnje, motiva i ciljeva nanošenja štete, vremena i mjesta počinjenja te općeg konteksta prilika i događaja u kojima su štetne radnje počinjene.

Uzimajući u obzir sve izloženo treba zaključiti da se priroda štetne radnje kojom je prouzročena ratna šteta i u slučaju kad postoji sličnost ili identičnost u pojavnim oblicima s aktima terora i nasilja odnosno terorskim

³¹ Konačni prijedlog Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija, obrazloženje, str. 2.

³² Konačni prijedlog Zakona o odgovornosti za štete uslijed terorističkih akata, str. 2.

aktom, razlikuje od prirode štetne radnje terorističkog akta, u smislu Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata.

Te razlike prvenstveno će se očitovati u motivima, cilju i svrsi djelovanja i nanošenja štete, ali će se javljati i u drugim pojedinostima.

Smatramo da to nije zapreka da i one akte kojima je uzrokovana ratna šteta nazivamo terorističkim aktima, neovisno o tome što se oni razlikuju od ostalih terorističkih akata po dodanim elementima, što daje i različit pravni karakter šteti koja je počinjena pojedinim od tih terorističkih akata.

Napominjemo da je i zakonodavac u jednom od zakona koji se odnosi na popravlanje ratne štete, tj. u već spomenutom Zakonu o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata pod pojmom ratne štete (iako je izričito ne spominje) naveo i one štete prouzročene, između ostalog, terorističkom akcijom, predviđajući da se civilnim invalidom rata smatra i osoba kojoj je organizam oštećen “u svezi s diverzantskim odnosno terorističkim akcijama kojima se ugrožava sigurnost ili ustavni poredak Republike Hrvatske” (čl. 5. i čl. 8. toga Zakona).

Međutim, neovisno o tome da li ćemo, u izloženom smislu, štetnu radnju kojom je prouzročena ratna šteta nazvati terorističkim aktom ili ne, samo po sebi nije presudno za ocjenu karaktera nastale štete.

Prema odluci Vrhovnog suda RH, Rev 2057/2001-2, od 1. srpnja 2004., “granatiranje grada (Vinkovaca) tijekom Domovinskog rata nije teroristički akt (u smislu čl. 1. st. 2. Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata) već ratno djelovanje, pa se šteta nastala takvim djelovanjem smatra ratnom štetom, a za ratne štete Republika Hrvatska ne odgovara.”

U razlozima se navodi:

“Zakonom o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (NN 117/03) terorističkim aktom smatra se osobito akt nasilja izvršen u pravilu iz političkih pobuda s ciljem izazivanja straha, užasa i osjećaja osobne nesigurnosti (čl. 1. st. 2. tog Zakona). Granatiranje Vinkovaca tijekom Domovinskog rata ne predstavlja teroristički akt u smislu citiranog Zakona, već ratno djelovanje, pa se stoga i šteta nastala takvim djelovanjem smatra ratnom štetom, za koju Republika Hrvatska ni Grad Vinkovci ne odgovaraju.”

Kao što smo već uvodno isticali, sudska se praksa vrlo često susretala s pitanjem ocjene karaktera štete uzrokovane aktima terora i nasilja, npr. podmetanjem eksploziva.

Niz takvih odluka citirali smo u točki II/b u svezi s primjenom čl. 931. i čl. 952. ZOO-a.

Podsjećamo u svezi s time, da u nizu revizijskih odluka Vrhovni sud RH, u onim slučajevima u kojima je trebalo cijeliti da li je šteta posljedica ratnih operacija ili pobuna, polazi od pravnog shvaćanja “da i terorističke akcije, bez obzira tko ih vodi mogu imati značaj ratnih operacija ili pobuna.”

To je istaknuto npr. u razlozima odluke Rev 3428/1993, od 12. travnja 1995., (objavljena u “Izboru odluka” 1/1996. sent. 67).

Ponavljamo da prema odluci Rev 3503/1993, od 29. studenog 1995., (objavljena u "Izboru odluka" 1/1996. sent. 67) pod ratnim operacijama ili pobunama "treba smatrati i sve one aktivnosti što su nesumnjivo i neposredno za trajanja stanja rata ili pobune izazvane ratom ili pobunom (kao npr. diverzije, zastrašivanja i sl.), a koje su počinjene u ratne odnosno pobunjeničke ciljeve ili s tim ciljevima u svezi s političkim nakanama."

I novija sudska praksa, također, polazi od izraženog pravnog shvaćanja.

Tako iz razloga odluke Vrhovnog suda RH, Rev 928/2004, od 12. srpnja 2005., proizlazi da "po ocjeni ovog revizijskog suda, pod ratnim operacijama ili pobunama iz čl. 931. ZOO treba smatrati sve one aktivnosti što su nesumnjivo i neposredno, za trajanja stanja rata ili pobune, izazvane ratom ili pobunama, među koje aktivnosti svakako spadaju akti diverzija i sabotaza, ali i akti zastrašivanja, terora, počinjeni u ratne, odnosno pobunjeničke ciljeve ili s tim ciljevima u svezi s političkim nakanama, zbog čega se za sada ne može prihvatiti kao pravilan zaključak nižestupanijskih sudova da se ne radi o šteti prouzročenoj ratnim operacijama ili pobunama zbog toga jer iz provedenih dokaza ne bi proizlazilo da su se u vrijeme štetnog događaja u mjestu K., gdje se nalazila kuća tužitelja, vodile ratne operacije ili da bi došlo do pobuna, tj. da se nisu ostvarili razlozi zbog kojih tužena ne bi bila u obvezi naknaditi tužitelju nastalu štetu."

IV. Odgovornost za ratnu štetu

Odgovornost za ratnu štetu i u slučaju kad je ona prouzročena terorističkim aktom, ne razlikuje se od pravnog uređenja koje općenito vrijedi za ratnu štetu.

U tom smislu pitanje razgraničenja između štete uzrokovane terorističkim aktom koja ima karakter ratne štete od one koja to nije, pitanje je na koje treba prethodno odgovoriti, međutim, ako se utvrdi da se radi o ratnoj šteti za tu štetu glede odgovornosti, vrijede sva ona pravila po kojima se i inače prosuđuje odgovornost za ratnu štetu, o kojima nastavno govorimo.

Pitanje odgovornosti za ratnu štetu na planu unutarnjeg zakonodavstva prvenstveno se postavlja sa stajališta odgovornosti *države*.

U obrazloženju uz Konačni prijedlog Zakona o odgovornosti za štetu RH zakonodavac je smatrao potrebnim naglasiti "da opći propisi unutrašnjeg prava država ne poznaju pravnu osnovu odgovornosti za ratnu štetu koja bi bila sadržana u odredbama građanskog ili upravnog prava, odnosno u temeljnim načelima pravne regulacije ovih pravnih područja. Opći propisi hrvatskog građanskog prava također ne predviđaju odgovornost za ratnu štetu, osim na ugovornoj osnovi (ugovor o osiguranju). Isto tako, u pravnoj doktrini postoji potpuno suglasje o tome da se odgovornost države za ratne štete ne temelji na pravilima o odgovornosti države za grešku, a ni na onima o odgovornosti bez greške, jer se uzima da su ratne štete posljedica

izvanrednog događaja, a ne lošeg funkcioniranja vojnoobrambenog ustroja države.”

Odredbama Zakona o odgovornosti za štetu RH izrijeком je propisano u čl. 2. da Republika Hrvatska odgovara samo za onu štetu (iz čl. 1. tog Zakona) koja nema karakter ratne štete.

Također i prema odluci Vrhovnog suda RH, Rev 670/2003, od 27. listopada 2003., “Republika Hrvatska odgovara po općim pravilima odgovornosti za štetu samo za onu štetu koja nema karakter ratne štete.”

Međutim, i prije stupanja na snagu tog Zakona u teoriji i sudskoj praksi nije bilo dvojbeno da, prema našem zakonodavstvu, odgovornost države za ratnu štetu nije predviđena općim propisima građanskog ili upravnog prava. Isto tako niti bilo kojim posebnim propisom, uključujući i one o odštetnoj odgovornosti države, nije predviđena odgovornost države za ratnu štetu fizičkim ili pravnim osobama.³³

Članak 180. ZOO-a koji je uređivao pitanje odgovornosti za štetu od terorističkih akata, javnih demonstracija i manifestacija, također se nije odnosio na ratnu štetu.

Pravno shvaćanje da opći propisi građanskog prava ne predviđaju odgovornost države za ratnu štetu izraženo je u nizu sudskih odluka (npr. VSRH, Rev 2366/1995, od 20. veljače 1997., objavljena u “Izboru odluka” 1/1997. sent. 17).

Iako se u ovom radu ne bavimo pitanjem ratne štete sa stajališta međunarodnog prava napominjemo da postoji suglasnost o tome da “međunarodno pravo ne obvezuje državu da svojim državljanima – fizičkim osobama i pravnim osobama popravi ratnu štetu, nego uređuje pitanje odgovornosti za ratnu štetu između država i drugih subjekata međunarodnog prava.”³⁴

U sudskoj praksi postavilo se i pitanje odgovornosti *poslodavca* za ratnu štetu.

Ujednačeno je stajalište da “poslodavac ne odgovara za štetu koju je zaposlenik pretrpio na radu uslijed ratnih događanja” (VSRH, Rev 3221/1994, od 29. listopada 1997., objavljena u “Izboru odluka” 2/1998. sent. 29). Polazi se, također, od stajališta da “opći propisi građanskog prava ne predviđaju odgovornost poslodavca za ratnu štetu (VSRH, Rev 2245/1997, od 28. veljače 2001., objavljena u “Izboru odluka” 2/2001. sent. 40).

Međutim, prema istoj odluci “odgovornost poslodavca može postojati zbog propusta u organizaciji rada, ako su takvi propusti u svezi s nastankom te štete”.

³³ Petar Klarić: *Pravna osnova odgovornosti za ratnu štetu*, *Zakonitost* (46) 1992. br. 10, str. 1248.

³⁴ I. Crnić, op. cit. str. 128.; P. Klarić, op. cit. str. 61.; Konačni prijedlog Zakona, obrazloženje, str. 2.

U razlozima se, između ostalog, navodi:

“U postupku je utvrđeno, da se tužitelj kao policajac MUP RH dana 5. kolovoza 1993.g. nalazio u P. na terenu u patroli sa još sedam policajaca. Iz zasjede je izvršen oružani napad neprijateljskih vojnika na policijsku patrolu. Četiri policajca su ubijena, a četiri policajca ranjena, a među njima i tužitelj. Tužitelj smatra, da mu tuženica odgovara za štetu temeljem odredbe čl. 15. Zakona o zaštiti na radu (NN, broj 19/83, 17/86, 46/92, 26/93, 29/94), a koji zakon je bio na snazi u vrijeme štetnog događaja. Niži sudovi odbili su zahtjev tužitelja, jer smatraju da tužitelju pripadaju prava utvrđena za branitelje i invalide domovinskog rata, koja prava je tužitelj i ostvario, a ne i pravo na štetu po općim propisima građanskog prava. Ovaj sud smatra, da štetu tužitelja treba podvesti pod pojam ratne štete s obzirom na prirodu štetne radnje kojom je šteta prouzročena. Opći propisi građanskog prava ne predviđaju odgovornost poslodavca za ratnu štetu, pa revident neosnovano prigovara da postoji odgovornost tuženice kao poslodavca za štetu tužitelju.”

U ovom posljednjem slučaju, ne radi se, dakle o odgovornosti poslodavca za ratnu štetu već o njegovoj odgovornosti zbog propusta u primjeni propisa koji poslodavcu nalažu određeno postupanje u provođenju zaštite na radu. Kao poslodavac javlja se i država. Dosljedno je stajalište sudske prakse da niti država, kao poslodavac, ne odgovara za ratnu štetu.

U svezi s time ističemo, da su se u praksi često javljali slučajevi u kojima su npr. pripadnici hrvatskih redarstvenih snaga bili izloženi djelovanjima koji su po svojim karakteristikama imali značaj terorističkog akta.

Prema već citiranoj odluci Vrhovnog suda RH, Rev 197/2001, od 10. veljače 2004., u razlozima odluke se ističe:

“U ovom sporu predmet tužbenog zahtjeva je naknada nematerijalne štete koju je pretrpio tužitelj kao pripadnik djelatnog sastava Ministarstva unutarnjih poslova u Domovinskom ratu prilikom obrane suvereniteta Republike Hrvatske. U postupku je utvrđeno:- da je tužitelj prilikom jedne akcije zarobljen 9. 11. 1991. u Brčkom, - da je u zarobljeništvu proveo devet mjeseci i pet dana, sve do razmjene zarobljenika 14. 8. 1992.,- da je u zarobljeništvu zbog zlostavljanja pretrpio teške tjelesne povrede koje imaju trajne posljedice i da zbog toga traži naknadu štete.

Štetu tužitelja treba podvesti pod pojam ratne štete nastale zarobljavanjem - kako su to pravilno ocijenili nižestupanjski sudovi. Pri tome valja navesti da za ocjenu da li se radi o ratnoj šteti ili ne, nije pravno odlučno da li je oštećenik civil, vojnik ili pripadnik - djelatnik MUP-a, neovisno o tome da li je oštećeni u radnom odnosu, ili mobilizirana osoba, već je odlučna jedino priroda štetne radnje kojom je počinjena šteta oštećeniku. Opći propisi građanskog prava ne predviđaju odgovornost države ili pak poslodavca za navedenu ratnu štetu, a nema niti posebnog propisa koji bi predviđao takvu odgovornost. Da bi se osiguralo obeštećenje pojedinca ili pravnih osoba za pretrpljenu ratnu štetu bilo bi potrebno donijeti posebne propise kojima se ustanovljava autonoman sustav popravljivanja ratne štete nanesene od strane neprijatelja koji će ovisiti prvenstveno o materijalnim mogućnostima države. Zakonom o utvrđivanju ratne štete propisano je samo pitanje popisa i procjene štete, a nije propisano pitanje odgovornosti i naknade štete.”

Tako prema već citiranoj odluci Vrhovnog suda RH, Rev 2245/1997, od 28. veljače 2001., (objavljena u “Izboru odluka” 2/2001. sent. 40) “Država kao poslodavac ne odgovara policajcu za štetu koju je pretrpio u obavljanju patrole, kad se radi o ratnoj šteti.”

U obrazloženju se navodi:

“U postupku je utvrđeno, da se tužitelj kao policajac MUP RH dana 5. kolovoza 1993.g. nalazio u P. na terenu u patroli sa još sedam policajaca. Iz zasjede je izvršen oružani napad neprijateljskih vojnika na policijsku patrolu. Četiri policajca su ubijena, a četiri policajca ranjena, a među njima i tužitelj. Tužitelj smatra, da mu tuženica odgovara za štetu temeljem odredbe čl. 15. Zakona o zaštiti na radu (NN, broj 19/83, 17/86, 46/92, 26/93, 29/94), a koji zakon je bio na snazi u vrijeme štetnog događaja. Niži sudovi odbili su zahtjev tužitelja, jer smatraju da tužitelju pripadaju prava utvrđena za branitelje i invalide domovinskog rata, koja prava je tužitelj i ostvario, a ne i pravo na štetu po općim propisima građanskog prava. Ovaj sud smatra, da štetu tužitelja treba podvesti pod pojam ratne štete s obzirom na prirodu štetne radnje kojom je šteta prouzročena. Opći propisi građanskog prava ne predviđaju odgovornost poslodavca za ratnu štetu, pa revident neosnovano prigovara da postoji odgovornost tuženice kao poslodavca za štetu tužitelju.”

Prema odluci Vrhovnog suda RH, Rev 1864/2001, od 24. rujna 2003., (objavljena u “Izboru odluka” 2/2003. sent. 45) “država, kao poslodavac, ne odgovara za štetu koju je pretrpio pripadnik MUP-a u izvršenju zadatka kad ta šteta ima karakter ratne štete.”

Prema odluci Rev 676/2002, od 4. veljače 2004., “šteta koju je pripadnik MUP-a pretrpio ozljeđivanjem uslijed eksplozije neprijateljske granate ratna je šteta za koju država ne odgovara.”

“Ocijenjeno je da nema karakter ratne štete i da država odgovara za štetu koju je pretrpio policajac dok se nalazio na terenu (29. lipnja 1994.) zbog trovanja hranom” (VSRH, Rev 504/2003, od 28. listopada 2003.).

V. Popravljanje ratne štete

Kad šteta prouzročena terorističkim aktom ima karakter ratne štete, popravljanje te štete podliježe istim pravilima koja vrijede za ratnu štetu općenito. U primjeni tih propisa nije odlučujuća, sama za sebe, okolnost da je ratna šteta prouzročena terorističkim aktom.

U svezi s time ponovno naglašavamo da se Zakon o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata ne bavi ratnom štetom, pa se stoga njegove odredbe glede popravljanja štete ne odnose na slučajeve kad je terorističkim aktom prouzročena ratna šteta. Stoga, s obzirom na predmet našeg rada, ne razmatramo cjelovito odredbe navedenog Zakona o popravljanju štete prouzročene terorističkim i drugim aktima nasilja, koja su predmet uređenja tog Zakona. Treba, međutim, naglasiti da je razgraničenje šteta nastalih uslijed terorističkih akata, na one koje su po svojem karakteru ratne štete i na one koje to nisu, od posebne važnosti upravo s obzirom na pravo oštećenih na naknađivanje odnosno popravljanje štete.

Napominjemo, tako, da Zakon o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata za materijalne štete nastale uslijed uzroka navedenih u tom Zakonu upućuje na popravljanje štete “u obliku oštećenih ili uništenih materijalnih dobara sukladno odredbama Zakona o obnovi” (čl. 8. Zakona).

Budući da se primjenom Zakona o obnovi popravljaju i ratna šteta za spomenute oblike materijalne štete, nastale zbog terorističkih akata, vrijede ista pravila o popravljanju štete, neovisno o tome da li se radi o ratnoj šteti ili ne.

Naprotiv, pravo na naknadu štete zbog smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja, priznato oštećeniku u smislu čl. 7. st. 1. Zakona, neće pripadati oštećenima kad se radi o ratnoj šteti prouzročenoj terorističkim aktom, budući da takav način popravljaju tih oblika ratne štete nije predviđen niti jednim propisom koji je na snazi.

U nastavku ovog izlaganja govorimo o popravljanju ratne štete općenito, dakle, i one ratne štete koje su prouzročene terorističkim aktima.

Već smo istakli da se niz zakona u Hrvatskoj svrstava u skupinu propisa kojima se uređuju različiti oblici popravljaju štete, obuhvaćajući pri tome i popravljaju ratne štete. Kao primjere naveli smo Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata, Zakon o obnovi, Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji (točka II). O tim propisima, u dosadašnjem izlaganju posebno smo govorili sa stajališta pojmovnog određenja ratne štete.

S obzirom da prema propisima koji su na snazi u Republici Hrvatskoj nije uspostavljena izvanugovorna odgovornost za ratnu štetu, ne postoji ni obveza na popravljaju te štete koja bi inače proizlazila iz opće obveze naknade štete temeljem tog osnova, dakle, temeljem izvanugovorne odgovornosti za štetu, osobe koja odgovara za štetu.

Iz dosadašnjih izlaganja proizlazi da niti međunarodno pravo ne obvezuje državu da svojim državljanima popravi ratnu štetu, već prepušta unutarnjem pravu države da utvrdi osnovu, povredu i opseg naknade.³⁵ Dakle, da bi država imala obvezu popraviti ratnu štetu svojim državljanima, moraju biti doneseni posebni propisi iz kojih proizlazi takva obveza. Pravna, a nesumnjivo i politička osnova tog posebnog zakonodavstva nije, dakle, postojanje odgovornosti za štetu, već su to načela solidarnosti pravičnosti i jednakosti pri preuzimanju javnih tereta.

Naglašava se da je izloženo gledište općenito prihvaćeno u pravnoj teoriji,³⁶ a suglasno stajalište zauzima i sudska praksa. Tako npr. prema već citiranoj odluci Vrhovnog suda RH, Rev 197/2001, od 10. veljače 2001., “da bi se osiguralo obeštećenje pojedinaca ili pravnih osoba za pretrpljenu ratnu štetu posebnim propisima ustanovljava se autonoman sustav popravljaju štete koji ovisi prvenstveno o mogućnostima države.” Isto stajalište izraženo je i u odluci Rev 2366/1995, od 20. veljače 1997.

Pitanja vezana uz popravljaju štete pretežno se uređuju propisima javnog odnosno upravnog prava. Takve propise donijela je i naša država, izražavajući na taj način volju da oštećenima pomogne u popravljanju štete iako za nju ne odgovara.

³⁵ P. Klarić, op. cit. str. 1247.

³⁶ I. Crnić, op. cit. str. 128.; P. Klarić, op. cit. str. 1247.; S. Jelinić, op. cit. str. 1339.

U svezi s prethodnim izlaganjem o pojmovima određenja ratne štete (točka II.) već smo naglasili da propisi koji se odnose na popravljjanje štete, osim što ne govore o odgovornosti za ratnu štetu, izričito ne spominju niti određuju ratnu štetu, ali obuhvaćaju i takva događanja koja imaju značaj ratne štete.

Svrha ovog rada nije cjeloviti prikaz sadržaja tih propisa već naglasiti osnovna polazišta glede svrhe i cilja s kojima su doneseni, predmet njihova reguliranja i prava koja se njima priznaju.

Svrha donošenja propisa i *predmet* reguliranja određen je pojedinim posebnim propisom npr. Zakonom o obnovi na sljedeći način: "Ovim se Zakonom uređuje obnova uništenih ili oštećenih materijalnih dobara u Republici Hrvatskoj koja su bila izložena razornim djelovanjima i posljedicama tih djelovanja od početka velikosrpske agresije, pa tijekom Domovinskog rata, do završetka mirne reintegracije" (članak 1.).

Objekt obnove su "uništena ili oštećena materijalna dobra kao što su stambene i gospodarske zgrade, objekti i uređaji komunalne infrastrukture i objekti javne namjene te kulturna dobra i prirodne vrijednosti" (čl. 3. st. 1.), te "gospodarstvo, kao što su poljodjelska domaćinstva (i to poglavito obnova gospodarskih zgrada, dugogodišnjih nasada, stočnog fonda, peradi i riba, poljoprivrednih ratila i oprema, osiguranje nabave osnovnog reprod materijala), obrt, zadruga, trgovačka društva te unapređenje i pokretanje poduzetničkih programa³⁷ (čl. 3. st. 3.).

Prema odredbama članka 1. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji navodi se, između ostalog: "ovim se Zakonom uređuju prava hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, na način da se propisuju prava kojima se osigurava po-sebna zaštita članova obitelji poginuloga, zatočenog ili nestaloga hrvatskog branitelja, članova obitelji umrlih hrvatskih ratnih vojnih invalida iz Domovinskog rata od I. do IV. skupine, hrvatskih ratnih vojnih invalida iz Domovinskog rata, hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, te uvjeti i postupak za ostvarivanje tih prava."

Subjekti koji ostvaruju prava, također, su određeni pojedinim zakonima.

Iako autori osvrćući se, općenito, na propise te vrste, gotovo isključivo govore o popravljjanju štete državljanima odnosno države, u našim propisima nalazimo odredbe kojima se ta obveza proširuje, bilo tako da se pod određenim pretpostavkama izričito odnosi i na strane državljane, bilo tako da se državljanstvo ne predviđa kao pretpostavka za ostvarivanje prava.

Tako prema odredbi čl. 10. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji "prava utvrđena ovim Zakonom mogu ostvariti hrvatski državljani, a strani državljani pod uvjetom da ta prava ne ostvaruju prema propisima države čiji su državljani."

³⁷ Za unapređenje i pokretanja poduzetničkih programa jasno da mogu biti samo oblici obnove, a ne i njen objekt.

Prema izmijenjenom čl. 4. st. 1. Zakona o obnovi (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obnovi, NN, broj 57/00.) “pravo na obnovu pod uvjetima iz ovoga Zakona imaju vlasnici, odnosno suvlasnici u ratu uništenih ili oštećenih stambenih zgrada te zaštićeni najmoprimci u stanovima u tim zgradama kao i vlasnici drugih uništenih ili oštećenih materijalnih dobara, koji su državljani Republike Hrvatske te osobe koje su 1991. godine imale prebivalište u Republici Hrvatskoj (dalje u tekstu: korisnici prava na obnovu).”

Štetna radnja i uzročna veza između predviđene štetne radnje i štete, bitne su pretpostavke da bi se ostvarilo pravo na popravlanje štete.

Već smo istaknuli da je za propise koji se odnose na popravlanje štete karakteristično da sadrže razrađene odredbe koje se odnose na štetnu radnju.

Tako npr. prema čl. 2. st. 2. Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji “pod sudjelovanjem u obrani suvereniteta, neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: obrana suvereniteta Republike Hrvatske), u smislu stavka 1. ovoga članka, podrazumijeva se izravni oružani otpor agresoru i djelovanje u izravnoj svezi s tim otporom na bojišnici u obavljanju vojne dužnosti (i odlazak u postrojbu radi odlaska na bojišnicu, na borbeni položaj kao i povratak s izravnoga oružanog otpora agresoru).”

Pravo na naknadu i obeštećenje koje se priznaje može se predvidjeti u različitim oblicima.

Jednom od karakteristika sustava popravlanja ratne štete smatra se i to da se gotovo nikada ne osigurava potpuna naknada.

Tako npr. prema odredbama čl. 3. st. 2. Zakona o obnovi “pod obnovom materijalnih dobara razumijeva se takav opseg radova koji je nužan kako bi se ta dobra dovela u stanje prikladno za život, boravak, odnosno korištenje.”

Polazeći od navedenih karakteristika, svrhe i cilja propisa koji se odnose na popravlanje ratne štete koje možemo naći i u našim propisima koji uređuju tu materiju, u nastavku izlaganja govorimo o nekim pitanjima koja su se javila u praksi, a koja, s obzirom na predmet našeg rada, također ukazuju na utjecaj i značaj razgraničenja šteta nastalih uslijed terorističkog akta koje imaju karakter ratne štete od onih koje to nisu.

V.1. Ostvarivanje prava

S obzirom na predmet ovog rada pitanje ostvarivanja prava na naknadivanje odnosno popravlanje štete nastale uslijed terorističkog akta, razmatramo prvenstveno s težištem na prouzročenu ratnu štetu, dok o ostaloj šteti prouzročenoj terorističkim aktom govorimo koliko je to potrebno da bi se uočile razlike glede prava koja se priznaju u svakom od navedenih slučajeva. Pri tome, u nastavku izlaganja osvrnut ćemo se na neka sporna pitanja koja

su se javila u praksi u svezi s ostvarivanjem prava na popravljavanje štete, primjenom propisa, pojedinim oblicima štete i opsegom naknade štete, te s pitanjem nadležnosti za odlučivanje o takvim zahtjevima.

Stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obveznim odnosima (NN, broj 7/96.) brisan je čl. 180. ZOO-a i predviđeno (čl. 2. istog Zakona) da se prekidaju postupci za naknadu štete pokrenuti po odredbama čl. 180. ZOO-a time da će se nastaviti nakon što se donese poseban propis kojim će se urediti odgovornost za štetu nastalu uslijed terorističkih akata. Čl. 180. ZOO-a bila je propisana, kao poseban slučaj, odgovornost za štetu, odgovornost uslijed terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija.³⁸

Posebni zakon kojim je uređeno to pitanje jest Zakon o odgovornosti za štete nastale uslijed terorističkih akata, koji je u čl. 10. predvidio da će se sudski postupci radi naknade štete koji su bili prekinuti stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama ZOO-a, nastaviti po odredbama Zakona o odgovornosti za štete uslijed terorističkih akata.

S obzirom na prigovore istaknute u nastavljenim postupcima, koji su se pozivali na primjenu čl. 180. ZOO-a, sudska praksa bila je jedinstvena u tumačenju odredaba čl. 10. Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata i u stajalištu da nema mjesta primjeni čl. 180. ZOO-a.

Tako prema odluci Vrhovnog suda RH, Rev 860/2004, od 1. studenog 2004.:

“U tijeku ovog postupka stupio je na snagu Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obveznim odnosima (NN, broj 7/96) kojim je brisan članak 180. ZOO i kojim je propisano da se prekidaju postupci pokrenuti temeljem te zakonske odredbe, a da će se nastaviti nakon što se donese poseban propis kojim će se urediti odgovornost za štetu nastalu uslijed terorističkih akata.

Ovaj postupak, koji je bio u prekidu temeljem ranije važeće odredbe čl. 180. ZOO, nastavljen je temeljem odredbe čl. 10. Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija (NN, broj 117/03), kojom je propisano da se takvi prekinuti postupci “nastavljaju po odredbama ovog Zakona”.³⁹

To znači da u svim postupcima koji su nastavljeni, do primjene dolazi Zakon o odgovornosti uslijed terorističkih akata, neovisno o tome kada se zbio štetni događaj.

³⁸ Čl. 180. ZOO u cijelosti je glasio:

“(1) Za štetu nastalu smrću, tjelesnom povredom ili oštećenjem odnosno uništenjem imovine fizičke osobe uslijed akata nasilja ili terora te prilikom javnih demonstracija i manifestacija odgovara društveno-politička zajednica čiji su organi po važećim propisima bili dužni spriječiti takvu štetu.

(2) Organizatori, sudionici, podstrekači i pomagači u aktima nasilja ili terora, javnim demonstracijama i manifestacijama koje su usmjerene na podrivanje ustavom utvrđenog društvenog uređenja, nemaju pravo na naknadu štete po toj osnovi.

(3) Društveno-politička zajednica ima pravo i obvezu zahtijevati naknadu isplaćenog iznosa od osobe koja je štetu uzrokovala.

(4) To pravo zastarijeva u rokovima propisanim za zastaru potraživanja naknade štete.”

³⁹ Isto i odluke Vrhovnog suda RH, Rev 920/2004, od 20. travnja 2005., Rev 106/2003, od 3. prosinca 2003., Rev 276/2004, od 8. travnja 2004. i dr.

Međutim, neovisno o izloženom treba naglasiti da se navedeno pitanje u svezi s primjenom čl. 180. ZOO-a i ne odnosi na slučajeve kad prouzročena šteta ima karakter realne štete, budući da čl. 180. ZOO-a nije dolazio do primjene kad se radilo o ratnoj šteti.

O tome se izjasnila i sudska praksa u vrijeme kad je čl. 180. ZOO-a bio na snazi, koja je otklanjala njegovu primjenu kad je utvrđeno da se radi o ratnoj šteti.

Tako prema razlozima presude Vrhovnog suda RH, Rev 2316/1995, od 6. listopada 1998., "imajući u vidu da je šteta uzrokovana eksplozijom granate dakle uslijed ratnih događanja, a za ratnu štetu Republika Hrvatska niti poslodavac ne odgovaraju, a u postupku nije utvrđeno da bi bilo propusta u organizaciji rada koji se mogu dovesti u vezu s nastankom štete, to je i po stajalištu ovog suda materijalno pravo pravilno primijenjeno kada je tužbeni zahtjev tužitelja odbijen u cijelosti".

V.2. Oblici štete i opseg popravljanja

U nizu predmeta koji se javljaju u parničnim postupcima u sudskoj praksi, tužitelji zahtijevaju isplatu određene novčane svote kao naknadu za štetu nastalu aktom koji kvalificiraju kao teroristički akt (npr. miniranje kuće, postavljanje eksplozivne naprave ispod automobila, sve od strane nepovratnog počinitelja). Naknada se zahtijeva bilo s naslova štete na materijalnim dobrima (nekretninama, pokretninama), bilo s naslova štete zbog smrti, ozljeđivanja, straha, povrede ugleda i časti.

Tuženik je gotovo isključivo Republika Hrvatska.

Što se tiče prava na popravlanje štete, situacija oštećenih različita je ovisno o tome da li se radi o imovinskoj šteti na materijalnim dobrima ili o imovinskoj i neimovinskoj šteti zbog smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja.

a) Kad se radi o *imovinskoj šteti na materijalnim dobrima*, prema odredbama čl. 8. Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata "materijalne štete nastale uslijed uzroka navedenih u ovom Zakonu nadoknađuju se na teritoriju cijele Republike Hrvatske u obliku obnove oštećenih ili uništenih materijalnih dobara sukladno odredbama Zakona o obnovi."

S obzirom na neke dvojbe koje su se javile u tumačenju te zakonske odredbe glede pitanja na koju se "materijalnu štetu" odnosi, suglasni smo s tumačenjem da se odnosi na materijalnu štetu na materijalnim dobrima. U tom smislu razumljiva je i okolnost da upućuje na odredbe Zakona o obnovi, koje se odnose na materijalna dobra. To za razliku od odredaba čl. 7. Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata koje se odnose (uz neimovinsku) i na imovinsku štetu zbog smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja, na koje se slučajeve Zakon o obnovi ne može primijeniti.

Prema odredbama Zakona o obnovi, pravo na obnovu pod pretpostavkama tog Zakona imaju vlasnici, suvlasnici stambenih zgrada te zaštićeni najmoprimci u stanovima u tim zgradama i vlasnici drugih uništenih ili oštećenih materijalnih dobara koji su državljani Republike Hrvatske te osobe koje su 1991. imale prebivalište u Republici Hrvatskoj (čl. 4. Zakona o obnovi).

Prema odluci Vrhovnog suda RH, Rev 155/2005, od 16. ožujka 2005., (objavljena u "Izboru odluka" 2/2005.) u predmetu u kojem se od tužene Republike Hrvatske zahtijevala novčana naknada za štetu nastalu 26. travnja 1992. miniranjem vikend-kuće, zauzeo je sljedeće stajalište: "Kad je štetna radnja po svojoj prirodi teroristički akt u smislu odredaba Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija, materijalnu štetu na nekretnini (vikend-kući) Republika Hrvatska je u obvezi popravljati samo pod pretpostavkama i na način propisan Zakonom o obnovi."

Isto stajalište zauzeto je npr. i u odluci Rev 617/2004, od 21. travnja 2005.

Uvodno smo, govoreći o popravljanju štete istaknuli da se i u slučaju ratne štete kad se radi o materijalnoj šteti na materijalnim dobrima, ta šteta popravlja pod pretpostavkama Zakona o obnovi.

Uzimajući u obzir sve izloženo, kad se radi o toj materijalnoj šteti, oštećeni će, načelno, ostvariti pravo na popravljanje štete pod istim pretpostavkama i u istom opsegu, neovisno o tome da li se radi o ratnoj šteti prouzročenoj terorističkim aktom ili o šteti koja nije ratna, a prouzročena je terorističkim aktom u smislu Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata.

Tako se i prema odluci Vrhovnog suda RH, Rev 596/2004, od 2. ožujka 2005., novčana naknada zahtijevala za oštećenje ugostiteljskog objekta tužiteljice postavljanjem eksplozivne naprave od strane nepoznate osobe: "tuženica ne bi odgovarala za štetu koja je nastala tužiteljici ni u slučaju kada bi se radilo o pojedinačnom kriminalnom aktu kako to cijeni prvostupanjski sud ni u slučaju da se radi o ratnoj šteti kako je štetni događaj ocijenio sud drugog stupnja, no tužiteljica ne može ostvariti naknadu materijalne štete u ovom predmetu niti u slučaju da je uzrok nastanka štete teroristički akt, kako tvrdi tužiteljica.

Odredbom čl. 7. st. 1. Zakona o odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija propisano je da oštećenik ima pravo samo na naknadu one štete koja je posljedica smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja, dok je čl. 8. istog Zakona propisano da se materijalne štete nastale uslijed uzroka navedenih u tom zakonu nadoknađuju na teritoriju cijele Republike Hrvatske u obliku obnove oštećenih ili uništenih materijalnih dobara sukladno odredbama Zakona o obnovi (NN, broj 24/96, 87/96, 57/00).

Ocijenivši zahtjev tužiteljice kroz spomenute odredbe zakona, koji regulira pitanje odgovornosti za štetu nastalu uslijed terorističkih akata i javnih demonstracija, i ovaj sud ga ocjenjuje neosnovanim, jer tužiteljica ne može u parničnom postupku ostvariti naknadu materijalne štete koja je nastala miniranjem od strane nepoznate osobe ugostiteljskog objekta koji je bio u njezinom vlasništvu.”

Stoga, kad se radi o materijalnoj šteti na materijalnim dobrima, oštećeni niti u jednom od navedenih slučajeva nemaju pravo na popravlanje štete po općim odredbama o popravljanju štete, a to su u našem pravu opće odredbe Zakona o obveznim odnosima o popravljanju izvanugovorne štete. To stoga jer općim propisima o odgovornosti i popravljanju izvanugovorne štete nije predviđena odgovornost i popravlanje te štete, niti glede ratne štete niti glede štete prouzročene terorističkim aktom, već ta pitanja uređuju posebni zakoni.

Iz toga, nadalje, slijedi da u slučajevima kad se radi o materijalnoj šteti na materijalnim dobrima, sud se i ne mora baviti pitanjima razgraničenja glede štetne radnje odnosno pravnog značaja nastale štete, tj. radi li se o ratnoj šteti ili ne.

U tom pravcu jedinstveno stajalište zauzima i sudska praksa.

Tako, npr. i prema razlozima odluka Vrhovnog suda RH, Rev 155/2005, od 16. ožujka 2005., Rev 100/2005., od 3. prosinca 2003., Rev 617/2004, od 21. travnja 2005.

Prema odluci Rev 920/2004, od 20. travnja 2005., (radilo se o šteti zbog postavljanja eksplozivne naprave 27. siječnja 1992.) tužiteljima ne pripada pravo na naknadu štete u novčanoj protuvrijednosti visine nastale štete na njihovoj kući, već isključivo u naturalnoj restituciji obnovom uništene ili oštećene kuće, sukladno odredbama Zakona o obnovi, pa odbijanjem tužbenog zahtjeva u odnosu na oštećenu kuću tužitelja materijalno pravo nije pogrešno primijenjeno.

b) Što se tiče šteta koje su posljedica *smrti, tjelesne ozljede ili oštećenja zdravlja* (čl. 7. Zakona o odgovornosti za štete uslijed terorističkih akata), pravo na naknađivanje te štete pripada oštećenima kad je ta šteta uzrokovana terorističkim aktom u smislu spomenutog Zakona.

Kad se radi o ratnoj šteti, oštećenima za te oblike štete, koja može biti imovinska i neimovinska, posebnim zakonima nije priznato pravo na novčanu naknadu.

V.3. Nadležnost za odlučivanje

U dosadašnjoj sudskoj praksi, u parničnim postupcima, tužbenim zahtjevima s naslova naknade štete prouzročene terorističkim aktima zahtijeva se gotovo isključivo isplata novčane naknade neovisno o tome da li se radi o naknadi imovinske štete na nekretninama (kućama, stanovima,

ugostiteljskim objektima i dr.) ili naknadi štete, bilo imovinske bilo neimovinske, zbog smrti, pretrpljenih ozljeda, straha i dr.

Budući da se radi o novčanom zahtjevu na isplatu, o takvom su zahtjevu nadležni odlučivati sudovi u parničnom postupku u smislu odredaba čl. 1. Zakona o parničnom postupku (NN, broj 53/91., 91/92., 112/99., 88/01., 117/03., dalje: ZPP).

Na postojanje navedene sudske nadležnosti, s obzirom na imovinskopravni karakter istaknutog tužbenog zahtjeva, ne utječe okolnost da oštećeni, kojem je šteta prouzročena terorističkim aktom u smislu Zakona o odgovornosti za štetu uslijed terorističkih akata kao i u slučaju kad se radi o ratnoj šteti, može ostvarivati pravo na popravljavanje štete po odredbama Zakona o obnovi.

Drugo je pitanje osnovanosti odnosno neosnovanosti istaknutog novčanog zahtjeva za naknadu štete, o čemu smo govorili pod točkom V/1.

Inače, nema spora o tome da o pravu na obnovu po Zakonu o obnovi odlučuje nadležno upravno tijelo.

Upravo ta okolnost izazvala je neke dvojbe u sudskoj praksi, što je rezultiralo odbacivanjem tužbe, iako za to nisu postojale pretpostavke budući da se radilo, kako je to već istaknuto, o novčanim, dakle imovinskopravnim zahtjevima.

Navodimo i stajališta sudske prakse, pa tako prema odluci Vrhovnog suda RH, Rev 617/2004, od 21. travnja 2005., "tužbeni zahtjev za naknadu štete na nekretnini uslijed terorističkog akta ili javnih demonstracija nije osnovan.

O zahtjevu za naknadu štete kao imovinskopravnom zahtjevu odlučuje sud u parničnom postupku (čl. 1. ZPP-a) te nije bilo mjesta odbacivanju tužbe već je trebalo odbiti tužbeni zahtjev. Međutim, time što je tužba odbacjena, umjesto da je odbijen tužbeni zahtjev, nije suđeno na štetu tužiteljice, pa nema razloga za ukidanje pobijanog rješenja.

Kada bi tužbeni zahtjev glasio na utvrđivanje pravo na obnovu, te traženje prava u smislu Zakona o obnovi, onda o takvom zahtjevu ne bi bio nadležan odlučivati sud jer se o takvom zahtjevu odlučuje u upravnom postupku. Ovdje pak nije postavljen zahtjev za obnovu u skladu sa Zakonom o obnovi, već za novčanu nadoknadu materijalne štete u kojem odlučuje sud."⁴⁰

VI. Zaključak

Ratna šteta može biti prouzročena aktima odnosno djelovanjima koja po svojim karakteristikama imaju značaj terorističkog akta.

Pri ocjeni pravnog karaktera nastale štete prvenstveno se postavlja pitanje pravne prirode štetne radnje kojom je prouzročena ta šteta. Odgovor

⁴⁰ Isto i odluke Vrhovnog suda RH, Rev 905/2004, Rev 998/2004, Rev 155/2005 i dr.

na to pitanje ovisit će s jedne strane o pojmovnom određenju ratne štete, a s druge strane uključivat će istovremenu potrebu razgraničenja te štete od štete prouzročene terorističkim aktom koja nema karakter ratne štete i koja je u našem pravu uređena posebnim propisom, tj. Zakonom o odgovornosti za štete uslijed terorističkih akata.

Potreba navedenog razgraničenja nužna je s obzirom na različite pravne učinke koji se vezuju za svaku od tih šteta glede odgovornosti, prava na popravljivanje štete, ostvarivanje tog prava i dr.

S obzirom na zakonske odredbe koje svojim sadržajem daju odrednice i kriterije za to razgraničenje, ali ne i konačni odgovor za konkretne situacije, pravni značaj nastale štete trebat će i nadalje cijiniti uzimajući u obzir okolnosti pojedinog slučaja.

Upravo stoga u ovom radu naglašen je značaj sudske prakse koja će i nadalje, kao što je to činila i do sada, u okolnostima svakog pojedinog predmeta, ocjenjivati sve odlučujuće činjenice glede prirode štetne radnje i nastale štete.

Summary

WAR DAMAGE CAUSED BY A TERRORIST ACT

The article discusses war damage caused by a terrorist act distinguishing it from damage caused by a terrorist act that does not have a character of war damage. Issues related to appropriate determination of notions “war damage” and “terrorist act” are examined. Emphasis is placed on legal effects of damages, especially on the issues of responsibility and reparation. The author analyses reasoning in existing national case-law.

Key words: *war damage, terrorist act.*

Zusammenfassung

KRIEGSSCHÄDEN, DIE DURCH EINEN TERRORAKT VERURSACHT WURDEN

In der Arbeit ist von Kriegsschäden die Rede, die durch einen Terrorakt verursacht wurden, wobei es notwendig ist, diese Schäden von denen zu unterscheiden, die durch einen Terrorakt entstanden sind, jedoch nicht den Charakter von Kriegsschäden haben. Verbunden damit wird das Problem der begrifflichen Bestimmung von Kriegsschäden und Terrorakt betrachtet. In Verbindung mit den Rechtswirkungen der entsandenen Schäden wird besonders die Frage der Haftung und der Verbesserung der Schäden

betrachtet. Betont werden die Auffassungen der Gerichtspraxis, die anlässlich der Entscheidungen über diese Fragen vertreten wurden.

Schlüsselwörter: Kriegsschäden, Terrorakt.

Sommario

DANNO BELLICO CAUSATO DA ATTO TERRORISTICO

Nel lavoro si discute del danno bellico causato da un atto terroristico, con la sua distinzione dal danno causato da un atto terroristico che non ha il carattere del danno bellico. Si esaminano le questioni riguardanti l'appropriata determinazione dei concetti di danno bellico e di atto terroristico. Sono enfatizzati gli effetti legali dei danni, in particolare sulle questioni della responsabilità e della riparazione. Sono evidenziati i punti di vista della prassi giudiziale, con interesse alle circostanze delle decisioni su queste questioni.

Parole chiave: danno bellico, atto terroristico.

